Bölüm 14: İşletim Sistemi Tasarımı

İşletim Sistemleri

Tasarım neden zor? | İşletim sisteminin hedefleri | Arayüz ilkeleri ve paradigmalar

Sistem çağrısı arayüzü | Yapı seçimi: yalıtım ve hız | Mekanizma, politika, diklik

Adlandırma ve bağlama zamanı | Gerçekleme stratejileri | Yararlı teknikler

Performans: takas, önbellek, ipucu | Proje yönetimi ve Brooks yasası

Test ve hata ayıklama | Eğilimler: bulut, Rust, eBPF

Sercan KÜLCÜ · Giresun Üniversitesi · Bilgisayar Mühendisliği

© Sercan Külcü. Tüm hakları saklıdır. · Sunumun etkileşimli HTML sürümü: https://sercankulcu.github.io/files/os/slides/Bolum_14_Isletim_Sistemi_Tasarimi.html

GİRİŞ

Öğrenme Çıktıları

Zorluklar ve hedefler

İşletim sistemi tasarımını zorlaştıran etkenleri ve bir işletim sisteminin dört temel hedefini açıklamak.

Arayüz tasarımı

Basitlik, bütünlük ve verimlilik ilkelerini; yürütme ve veri paradigmalarını sistem çağrısı örnekleriyle tartışmak.

Sistem yapısı

Yapı seçeneklerini yalıtım–performans ödünleşimiyle değerlendirmek; katman sırasını, güvenli genişletmeyi ve çekirdek iş parçacıklarını tasarım kararı olarak tartışmak.

Tasarım ilkeleri

Mekanizma/politika ayrımını, dikliği, iki düzeyli adlandırmayı, bağlama zamanını ve statik/dinamik yapıları uygulamak.

Teknikler ve performans

Dolaylılık, yeniden girişlilik, uzay-zaman ödünleşimi, önbellek, ipucu ve yaygın durumu hızlandırma tekniklerini örneklerle kullanmak.

Proje, test ve eğilimler

Brooks yasasını yorumlamak; çekirdek test ve hata ayıklama araçlarını seçmek; sanallaştırma, çok çekirdek, Rust, eBPF ve unikernel eğilimlerini değerlendirmek.

GİRİŞ

İşletim Sistemi Tasarlamak Neden Zor?

1 · Devasa boyut
Linux ≈ 40 milyon satır; kimse bütünü kavrayamaz.

2 · Eş zamanlılık
Aygıtlar, kesmeler, iş parçacıkları aynı anda: yarış, kilitlenme.

3 · Düşmanca kullanıcılar
Bazıları sistemi bozmak, veri çalmak ister; her girdi şüpheli.

4 · Yalıtıma rağmen paylaşım
Kullanıcılar ayrılmalı, ama seçtikleriyle bilgi paylaşabilmeli.

5 · Uzun ömür
20-30 yıl yaşar; gelecekteki donanım ve uygulamalar öngörülmeli.

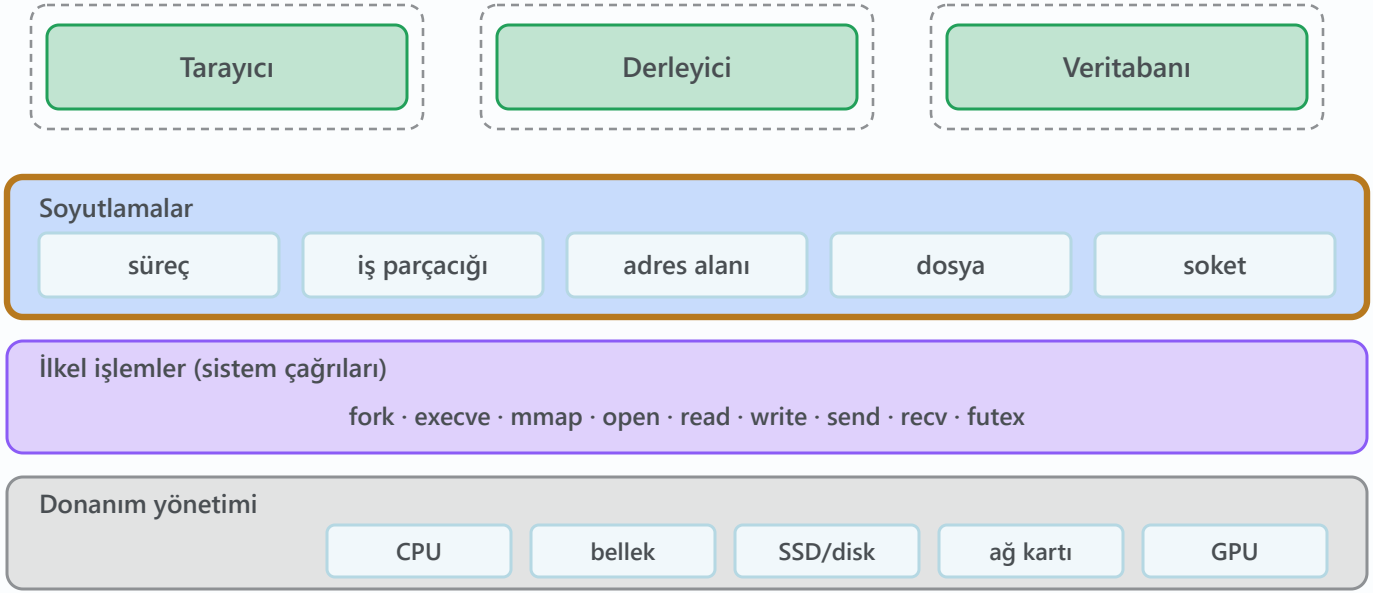
6 · Genellik
Nasıl kullanılacağı bilinmez: telefondan süper bilgisayara.

7 · Taşınabilirlik
Farklı işlemci ve platformlar: x86-64, ARM64, RISC-V…

8 · Geriye dönük uyumluluk
Eski programlar çalışmalı; yeni fikirler eski kısıtlarla sınırlanır.

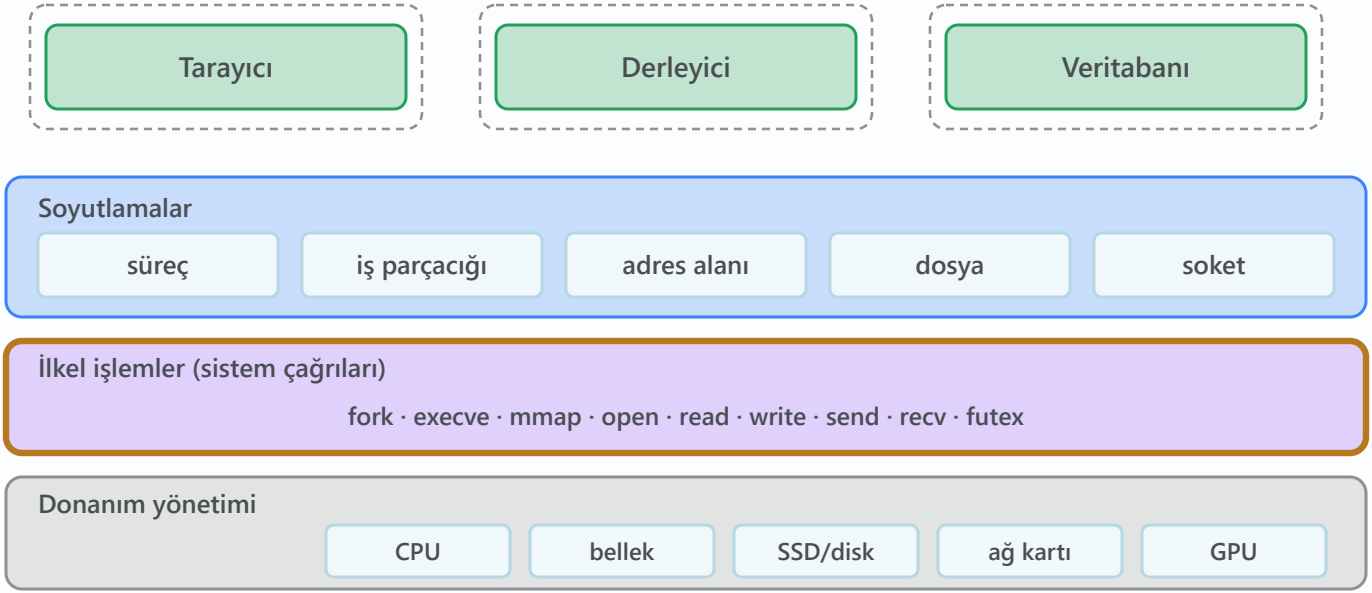
Tanenbaum'un sekiz etkeni. Uzun bakım-onarım ihtiyacı 5. ve 8. maddelerin doğal sonucudur.

İşletim Sisteminin Hedefleri

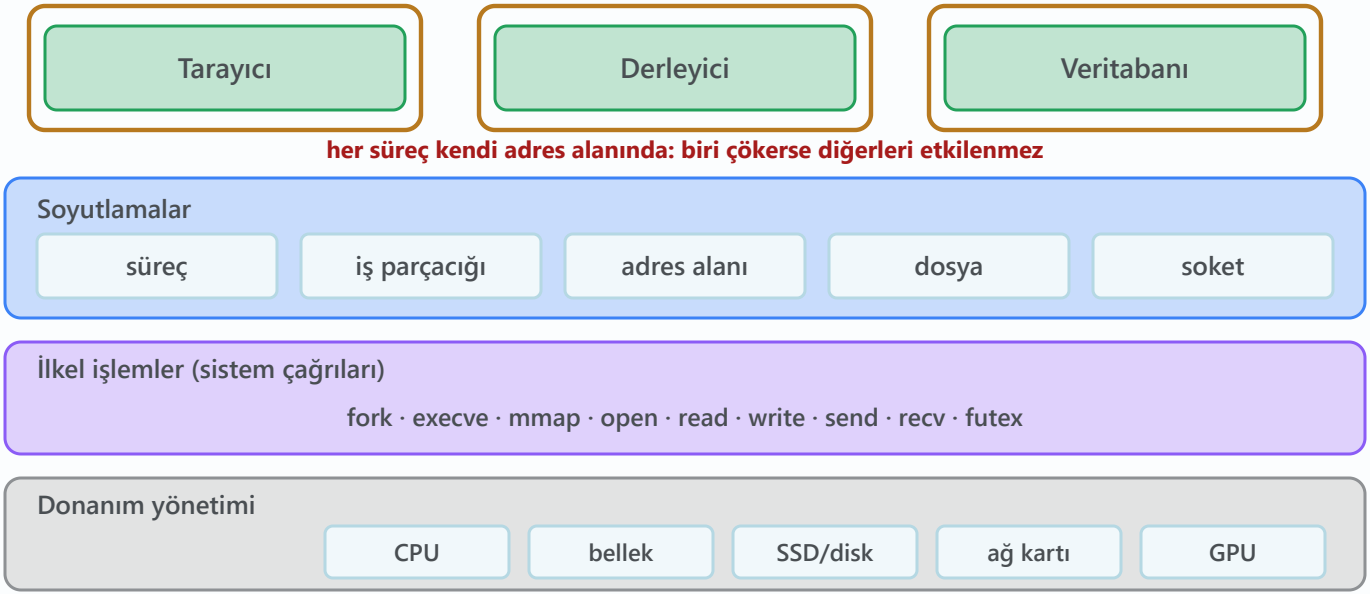
1. Soyutlamalar tanımlamak (abstractions): süreç, adres alanı, dosya, soket gibi kavramlar donanımın karmaşıklığını gizler. Tasarımın en zor kısmı doğru soyutlamayı bulmaktır.

İşletim Sisteminin Hedefleri

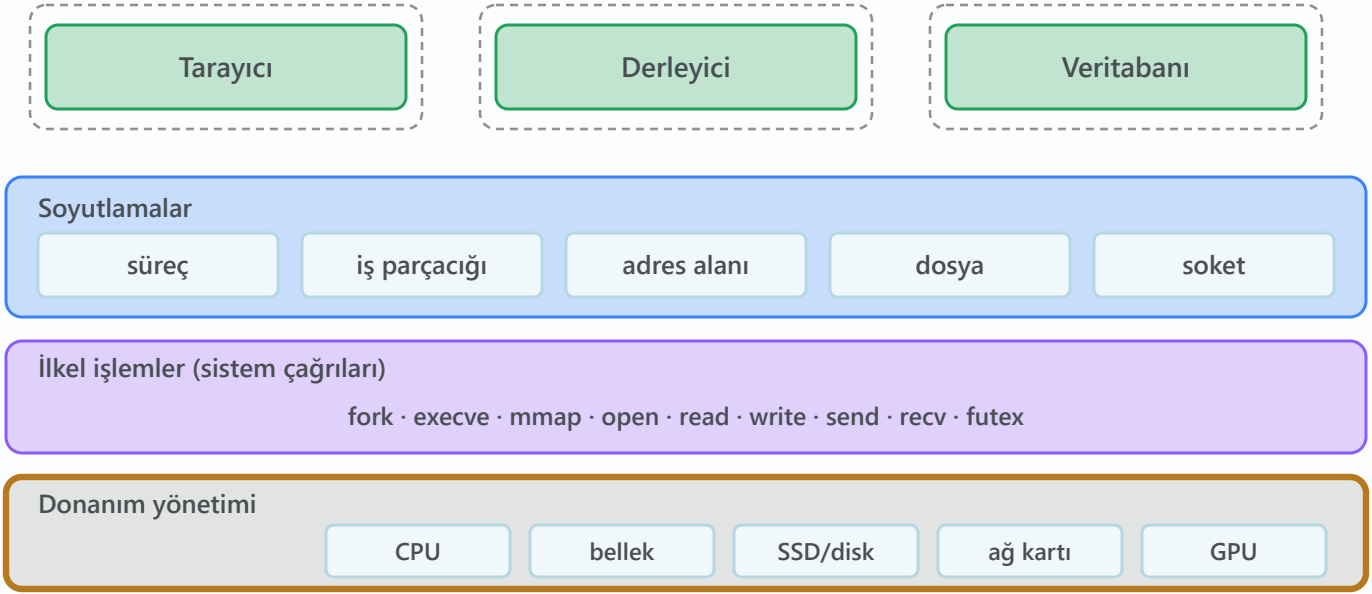
2. İlkel işlemler sağlamak (primitives): bu soyutlamalar üzerinde çalışan işlemler, yani sistem çağrıları. Örn. dosya için `open/read/write/close`.

İşletim Sisteminin Hedefleri

3. Yalıtım sağlamak (isolation): kullanıcılar ve süreçler birbirine karışamamalı; ama denetimli paylaşım (dosya izinleri, paylaşımlı bellek) mümkün olmalı.

İşletim Sisteminin Hedefleri

4. Donanımı yönetmek (hardware): kesmeler, zamanlayıcılar, MMU, aygıt denetleyicileri; düşük düzeyli işler çoğunlukla bu katmanda yapılır.

Arayüz Tasarımı İçin Yol Gösterici İlkeler

1 · Basitlik (simplicity)

"Mükemmelliğe, eklenecek bir şey kalmadığında değil, **çıkarılacak bir şey kalmadığında** ulaşılır." (A. de Saint-Exupéry). Az sayıda, iyi düşünülmüş kavram öğrenmesi, gerçeklemesi ve doğrulaması kolaydır.

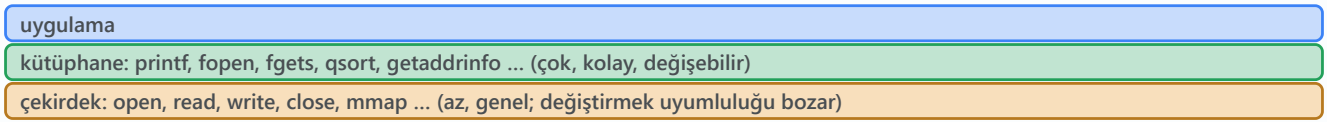
2 · Bütünlük (completeness)

"Her şey olabildiğince basit olmalı, ama **daha basit değil**." (Einstein'a atfedilir). Arayüz, kullanıcıların ihtiyaç duyduğu her şeyi yapabilmelidir. Az mekanizma ile çok iş: MINIX 3 çekirdeği iletişim için yalnızca birkaç ilkel (send, receive, sendrec, notify) sunar.

3 · Verimlilik (efficiency)

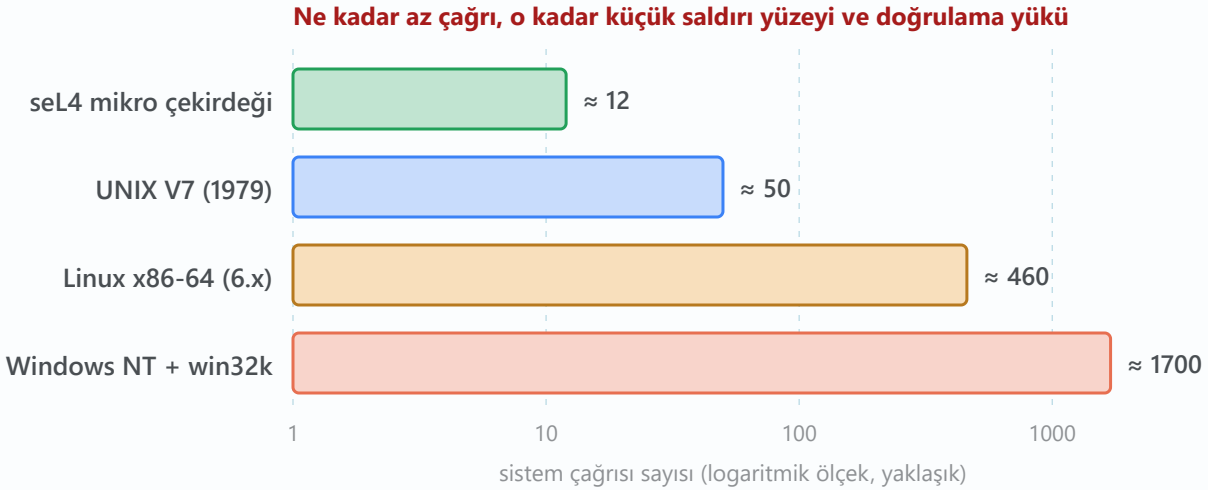
Bir özellik ya da sistem çağrısı verimli gerçekleştirilemiyorsa muhtemelen **sahip olmaya değmez**. Programcı bir çağrının yaklaşık maliyetini sezebilmelidir: `lseek` ucuz, `read` pahalı olabilir.

Pratik kural: **her sistem çağrısı tek bir işi iyi yapmalı**. Özellik eklemek kolay, kaldırmak neredeyse imkânsızdır (geriye dönük uyumluluk).

ARAYÜZ TASARIMI

“Küçük Güzeldir”

- **Küçük güzeldir**: az sayıda genel çağrı, çok sayıda özel çağrıdan iyidir.
- seL4’ün çekirdeği yaklaşık 10 bin satırdır ve **biçimsel olarak doğrulanmıştır**; milyonlarca satırlık bir çekirdekte bu mümkün değil.
- Linux’ta çağrı sayısı her yıl birkaç tane artar (ör. `io_uring_*`, `landlock_*`, `mseal`).
- Windows’ta belgelenmiş arayüz Win32 API’dir; çekirdek çağrıları sürümden sürüme değişir.

ARAYÜZ TASARIMI

Kullanıcı Arayüzü Paradigmaları

Komut satırı (CLI)

Kabuk, metin komutları, borular. Otomasyon ve uzaktan yönetim için hâlâ vazgeçilmez.

WIMP / GUI

Pencere, simge, menü, işaretçi (Windows, Icons, Menus, Pointer). Fare tuşlarının anlamı her uygulamada aynı olmalı.

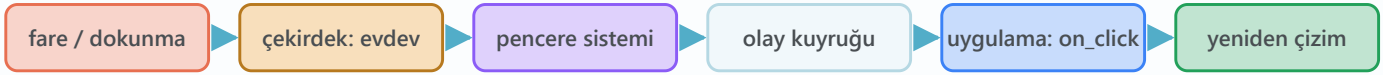
Dokunmatik ve mobil

Hareketler (kaydır, yakınlaştır), tam ekran uygulamalar, bildirim merkezi.

Ses, sohbet ve ajanlar

Sesli asistanlar ve doğal dil arayüzleri; işletim sistemi hizmetlerine yeni bir giriş noktası.

Kullanıcı arayüzü çoğu zaman çekirdeğin parçası değildir, ama **paradigma** tüm sistem tasarımını etkiler: GUI olay güdümlü bir yürütme modeli, hızlı pencere sistemi ve tutarlı bir uygulama çerçevesi gerektirir. Önemli olan **tutarlılıktır**: aynı eylem her yerde aynı sonucu vermelidir.

gecikme bütçesi: dokunmadan ekrana ≈ 16 ms (60 Hz); uzun bir işleyici tüm arayüzü dondurur

Yürütme Paradigmaları

(a) Algoritmik kod

```
int main(void)
{
    int x, y;
    init();
    do_something();
    read(fd, &x, sizeof x);
    do_something_else();
    write(fd, &y, sizeof y);
    keep_going();
    exit(0);
}
```

Program akışı **program** belirler; işletim sistemine hizmet için çağrı yapar. Derleyici, sıralayıcı, toplu işler.

(b) Olay güdümlü kod (event-driven)

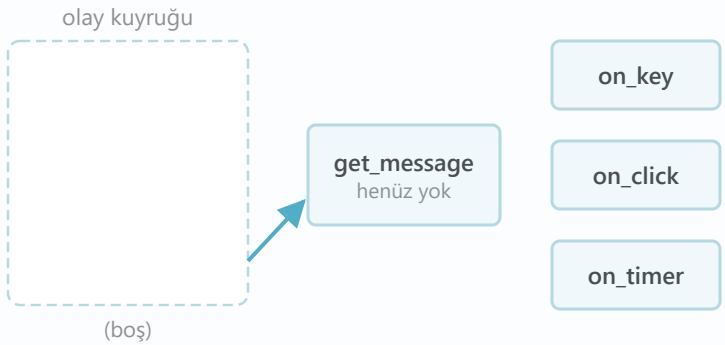
```
int main(void)
{
    msg_t msg;
    init();
    while (get_message(&msg)) {
        switch (msg.type) {
        case 1: ... ; break;
        case 2: ... ; break;
        case 3: ... ; break;
        }
    }
}
```

Akışı **dış olaylar** (tuş, tıklama, paket, zamanlayıcı) belirler. GUI'ler, sunucular, mikro çekirdek sunucuları.

Yürütme paradigmasının seçimi, sistem çağrılarını da biçimlendirir: algoritmik model bloke eden (blocking) `read` ister; olay güdümlü model ise "sıradaki olayı ver" türünden bir çağrı (`get_message`, `epoll_wait`, `io_uring_enter`) ister.

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
▶ int main(void) {
▶     msg_t m;
▶     init();
4     while (get_message(&m)) {
5         switch (m.type) {
6         case KEY:   on_key(&m);   break;
7         case CLICK: on_click(&m); break;
8         case TIMER: on_timer(&m); break;
9         }
10    }
11    return 0;
12 }
```


Program başlar, `init()` pencereyi ve kaynakları hazırlar. Kuyruk boş.

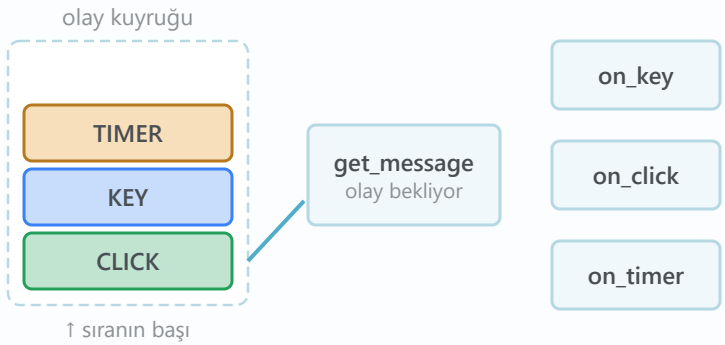
Adım 1 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = –` `kuyruk = []`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
▶      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


Kullanıcı tıklar, bir tuşa basar, zamanlayıcı dolar. Olayları işletim sistemi/pencere sistemi toplar ve uygulamanın kuyruğuna ekler.

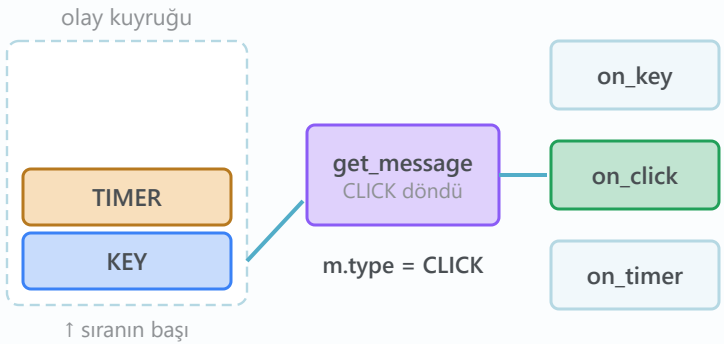
Adım 2 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = –` `kuyruk = [CLICK, KEY, TIMER]`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
4      while (get_message(&m)) {
▶          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
▶          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


`get_message` sıranın başındaki CLICK'i döndürür; `switch` onu `on_click`'e yönlendirir.

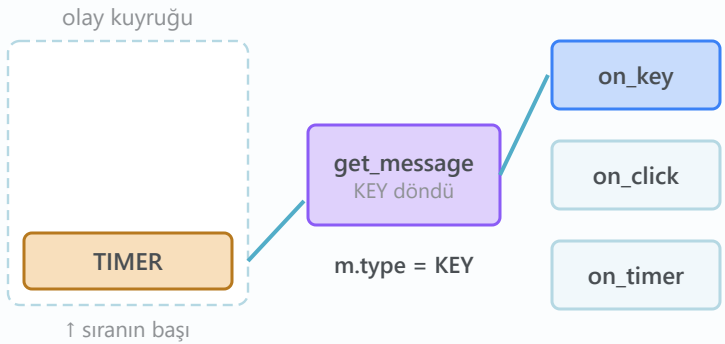
Adım 3 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = CLICK` `kuyruk = [KEY, TIMER]`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
▶      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
▶          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


İşleyici kısa sürede biter ve döngü başa döner. Sıradaki olay KEY: `on_key` çalışır.

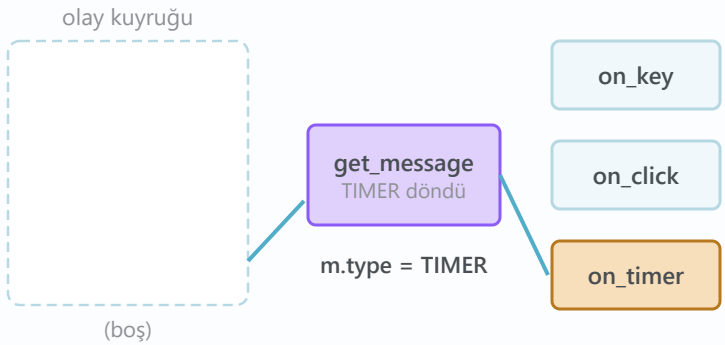
Adım 4 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = KEY` `kuyruk = [TIMER]`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
▶      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
▶          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


TIMER olayı `on_timer`'a gider (ör. imleci yakıp söndürmek). Uzun süren bir işleyici tüm arayüzü dondurur; uzun işler ayrı iş parçacığına verilir.

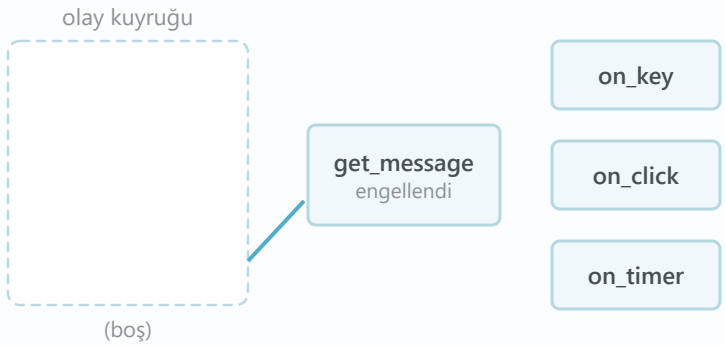
Adım 5 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = TIMER` `kuyruk = []`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
▶      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


Kuyruk boş: `get_message` **engellenir**, süreç uyur ve CPU harcamaz. Yeni bir olay onu uyandırır.

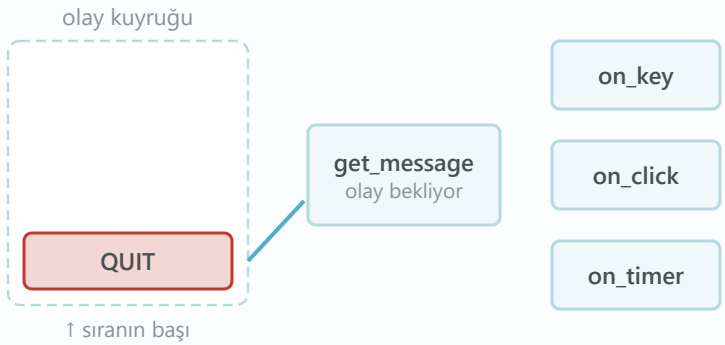
Adım 6 / 8

DEĞİŞKENLER

`m.type = TIMER` `kuyruk = []`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
▶      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
11     return 0;
12 }
```


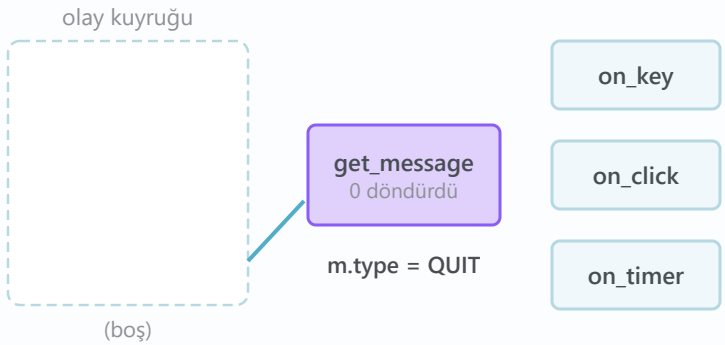
Kullanıcı pencereyi kapatır: kuyruğa QUIT olayı gelir.

DEĞİŞKENLER

`m.type = –` `kuyruk = [QUIT]`

Olay Döngüsü Nasıl Çalışır?

```
1  int main(void) {
2      msg_t m;
3      init();
4      while (get_message(&m)) {
5          switch (m.type) {
6          case KEY:   on_key(&m);   break;
7          case CLICK: on_click(&m); break;
8          case TIMER: on_timer(&m); break;
9          }
10     }
▶      return 0;
12 }
```


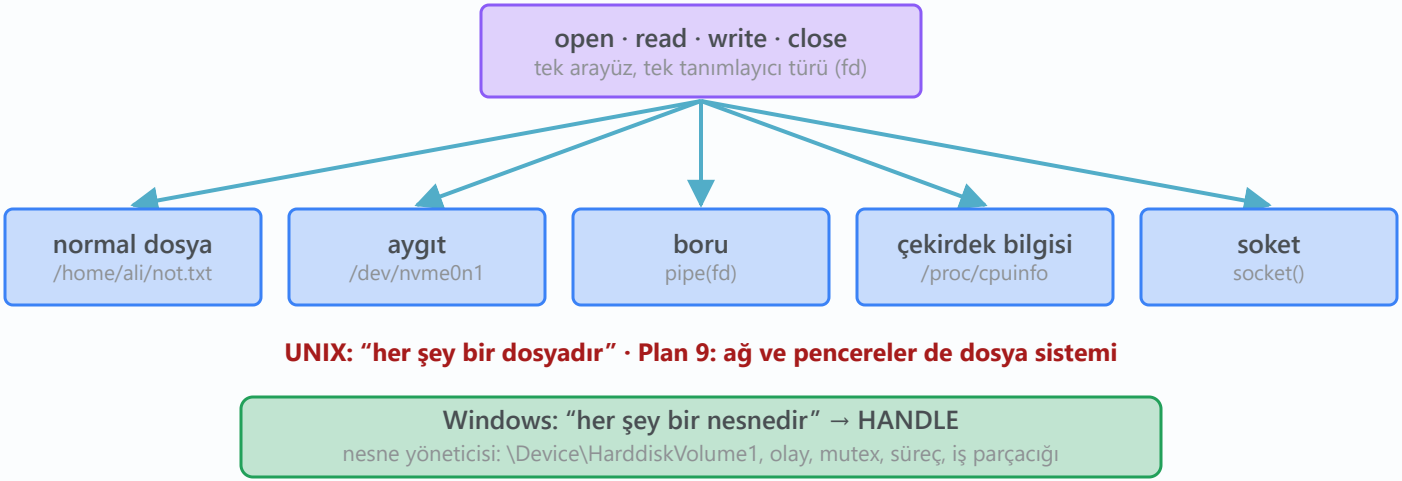
QUIT için `get_message` 0 döndürür, döngü biter, program sonlanır. Aynı kalıp nginx/Node.js (epoll) ve mikro çekirdek sunucularında da kullanılır.

Adım 8 / 8

DEĞİŞKENLER

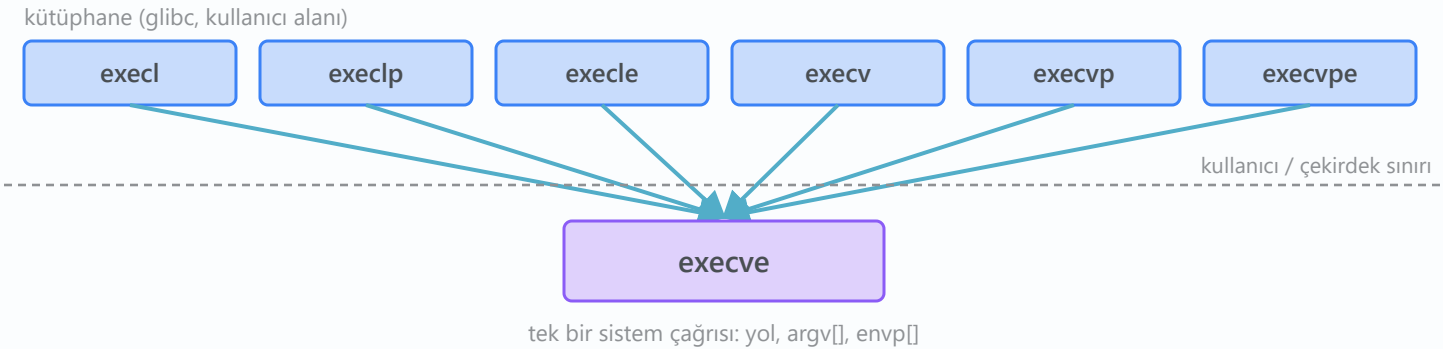
`m.type = QUIT` `kuyruk = []`

Veri Paradigmaları

- Ortak bir veri paradigması, aynı aracın (`cat` , `dd` , yönlendirme) her kaynakta çalışmasını sağlar: `cat /proc/loadavg` .
- Bedeli: bazı aygıtlar dosya modeline sığmaz; o zaman her şey `ioctl` gibi "kaçış kapılarına" yığılır.

Sistem Çağrısı Arayüzü

- **Ayrım**: çağrı az ve genel, kolaylık fonksiyonları kütüphanede. Yeni bir kolaylık eklemek çekirdeği değiştirmez.
- **Bağımsız bileşenler**: UNIX süreç oluşturmayı ikiye böler: `fork` + `execve`. Arada yönlendirme, `chdir` vb. yapılabilir.
- Windows'ta `CreateProcess` tek çağrıda 10 parametre alır: güçlü ama karmaşık.
- Modern eğilim: `posix_spawn` (fork maliyetini önler) ve **toplu çağrı** arayüzleri (`io_uring` : tek geçişte çok sayıda istek).

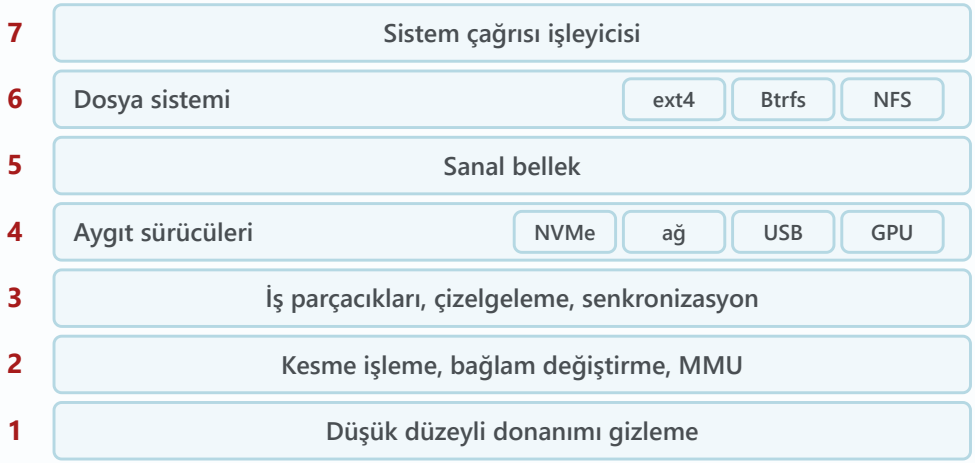
Sistem Yapısı Seçenekleri

Tasarım kararı	Kazanılan	Ödenen	Örnek
Her şeyi tek adres alanında doğrudan çağırmak	Hız: tek tuzak, doğrudan çağrılar	Hata yalıtımı yok: bir sürücü hatası sistemi düşürür	Linux, FreeBSD
Bağımlılığı tek yöne sınırlamak (katmanlar)	Katman katman test; değişiklik yerel kalır	Katman sırasını seçmek; her geçişin maliyeti	THE, MULTICS
Hizmetleri ayrı adres alanlarına koymak	Çöken sunucu yeniden başlatılır; küçük, doğrulanabilir çekirdek	Her istekte IPC, bağlam değiştirme, kopyalama	MINIX 3, QNX, seL4, Zircon
Korumayı yönetimden ayırmak	Uygulamaya özel soyutlama (libOS)	Uygulamalar arası paylaşım zor; libOS karmaşıklığı	Aegis/ExOS, unikernel'ler
Çalışırken kod yüklemek	Yeniden derlemeden uyarlama	Eklentinin güvenliği: doğrulayıcı ya da güvenli dil gerekir	SPIN, Linux eBPF
Saf modelden ödün vermek	Mikro çekirdek düzeni, monolitik hız	Yalıtımın bir kısmı kaybolur	Windows NT, macOS XNU

Temel ödünleşim **yalıtım ile performans** arasındadır: yalıtım sınırı her geçildiğinde bir tuzak, bağlam değiştirme ya da kopya ödenir. Seçenekler birbirini dışlamaz: Linux monolitiktir ama modüller ve eBPF ile genişletilebilir, çekirdek iş parçacıkları kullanır.

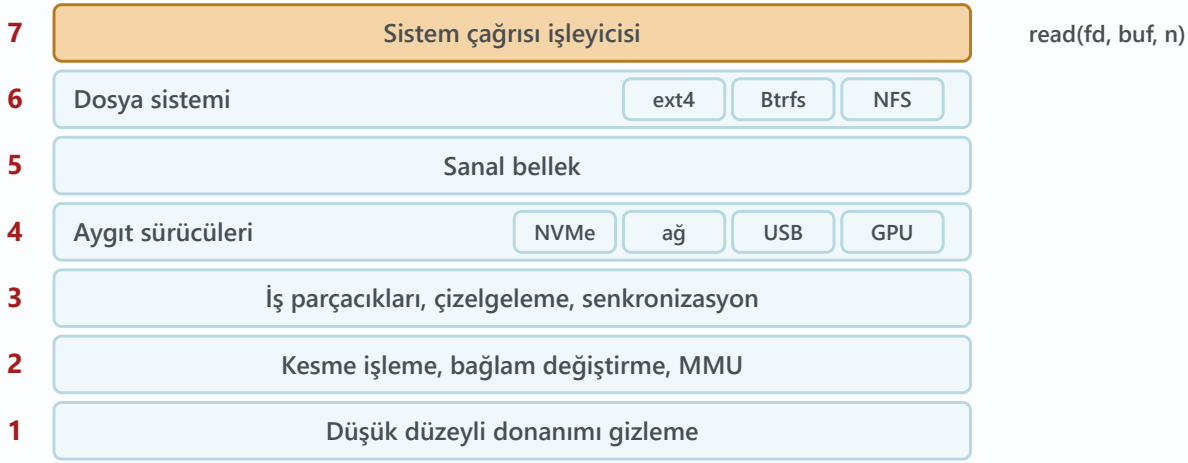
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

Tanenbaum'un önerdiği **yedi katmanlı** tasarım. 1. katman donanım farklılıklarını gizler; üst katmanlar hep alttakinin sunduğu soyutlamayla çalışır.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

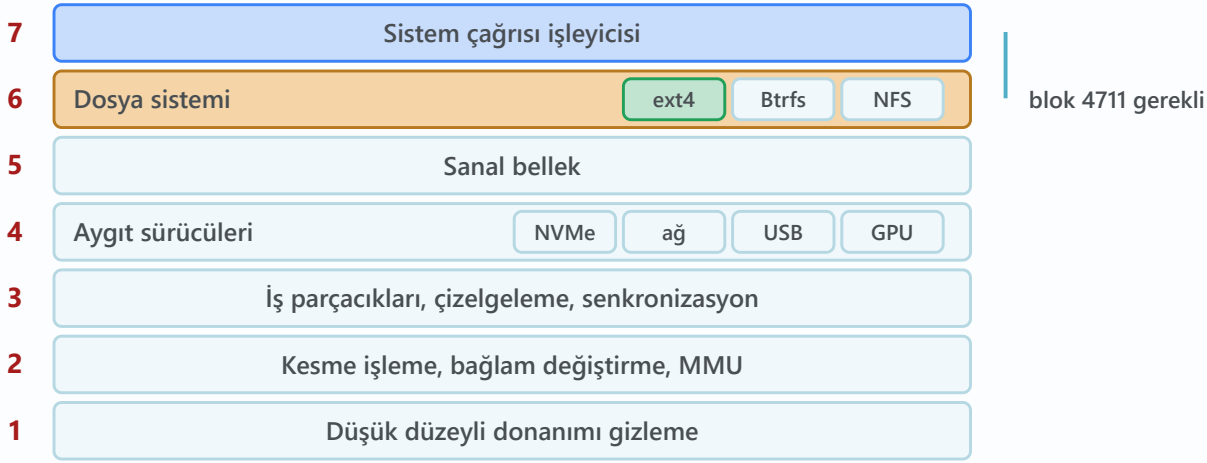
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

Uygulama `read` çağırır; tuzak 7. katmana gelir. Parametreler (fd geçerli mi, tampon kullanıcı alanında mı?) burada denetlenir.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

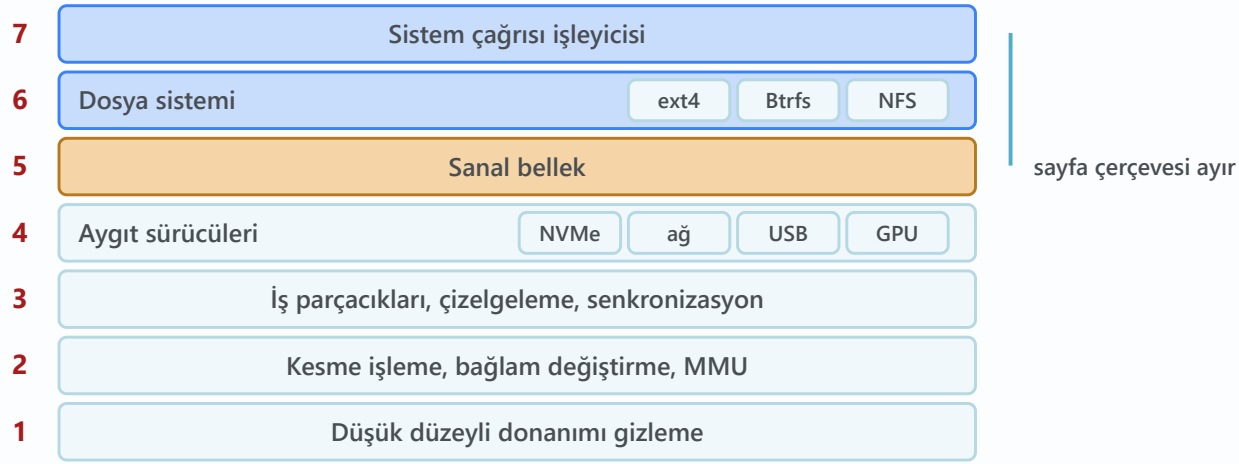
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

Dosya sistemi (ext4) dosya bağıl konumunu disk bloğuna çevirir. Blok önbellekte yoksa alt katmanlardan istenir.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

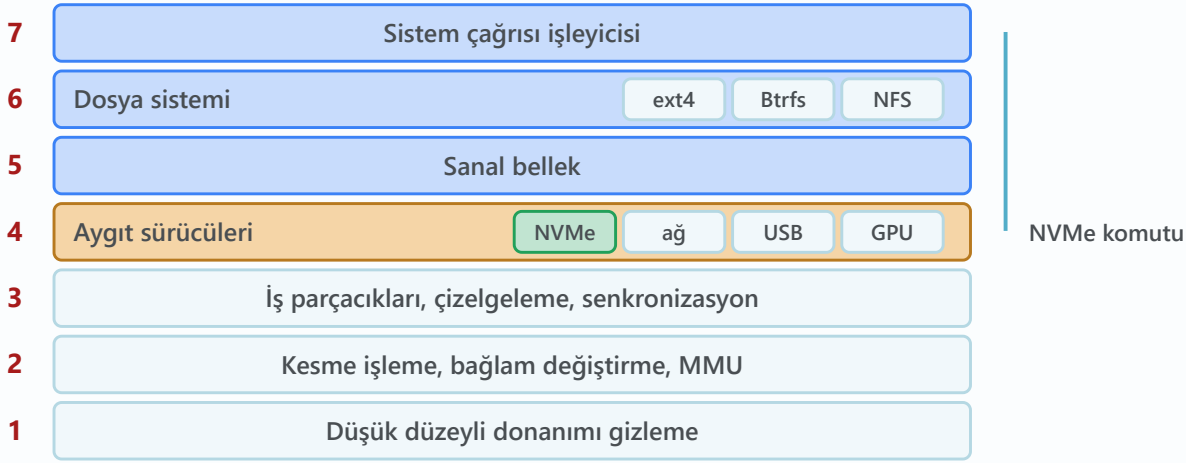
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

Sanal bellek, verinin konacağı sayfa önbelleği çerçevesini ayırır ve kullanıcı tamponunun eşlemesini doğrular.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

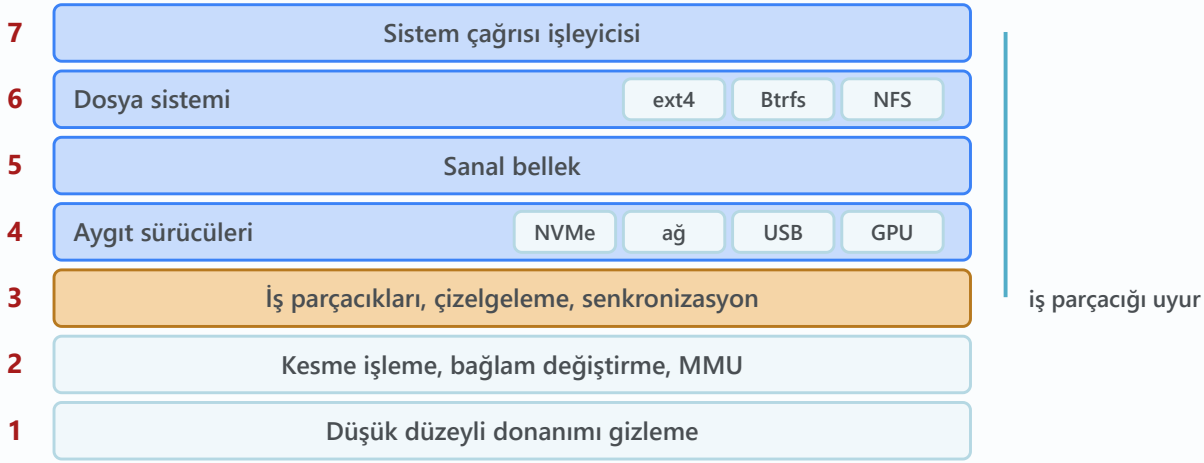
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

NVMe sürücüsü okuma komutunu aygıtın kuyruğuna yazar.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

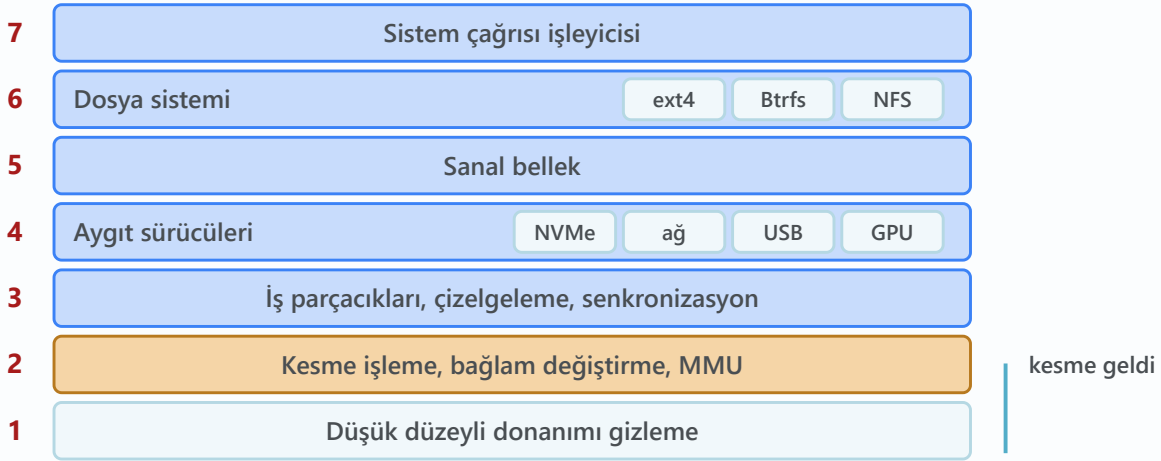
Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

Çağıran iş parçacığı G/Ç bitene kadar **engellenir**; çizelgeleyici başka bir iş parçacığını çalıştırır.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

Katmanlı Sistemler: Yedi Katmanlı Bir Tasarım

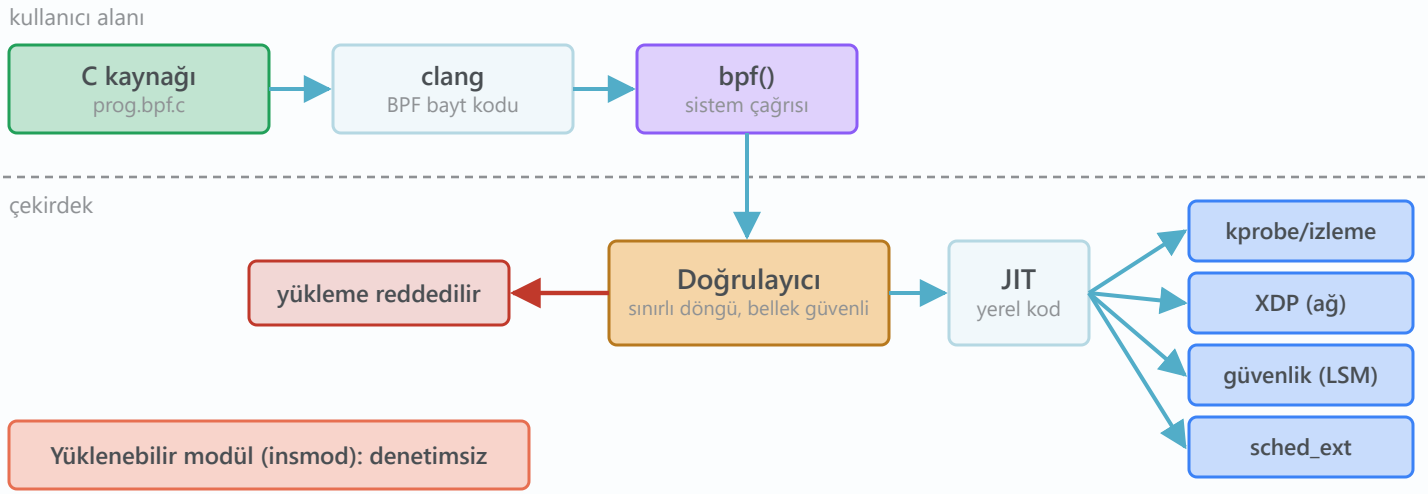

Aygıt bitince **kesme** üretir; 2. katman kesmeyi işler, uyuyan iş parçacığını hazır yapar. Sonuç katmanlar boyunca yukarı döner.

Katmanların sırası bağımlılıklardan çıkar: sanal bellek sayfaları diske yazdığı için sürücülerin, dosya sistemi sayfa çerçevesi ayırdığı için sanal belleğin üstündedir. Donanımı gizleyen 1. katman taşınabilirliği sağlar; bedeli her katman geçişinin maliyetidir.

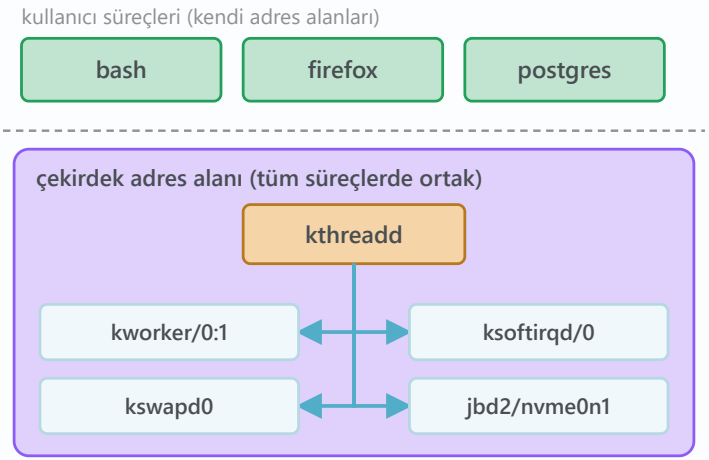
SİSTEM YAPISI

Genişletilebilir Sistemler

- Çekirdek temel işlevleri sağlar; değişen ihtiyaçlar için **çalışırken** yeni bileşen eklenir.
- Üçüncü taraflar sisteme özellik ekleyebilir; uyumluluk ve **güvenlik** en büyük sorundur.
- Klasik modül tam yetkilidir: bir hata çekirdeği çökertir. SPIN (1995) eklentileri güvenli dil (Modula-3) ile sınırladı.
- Bugün Linux'ta **eBPF**: doğrulanmış küçük programlar; izleme, ağ, güvenlik ve 6.12'den beri çizelgeleyici (sched_ext).

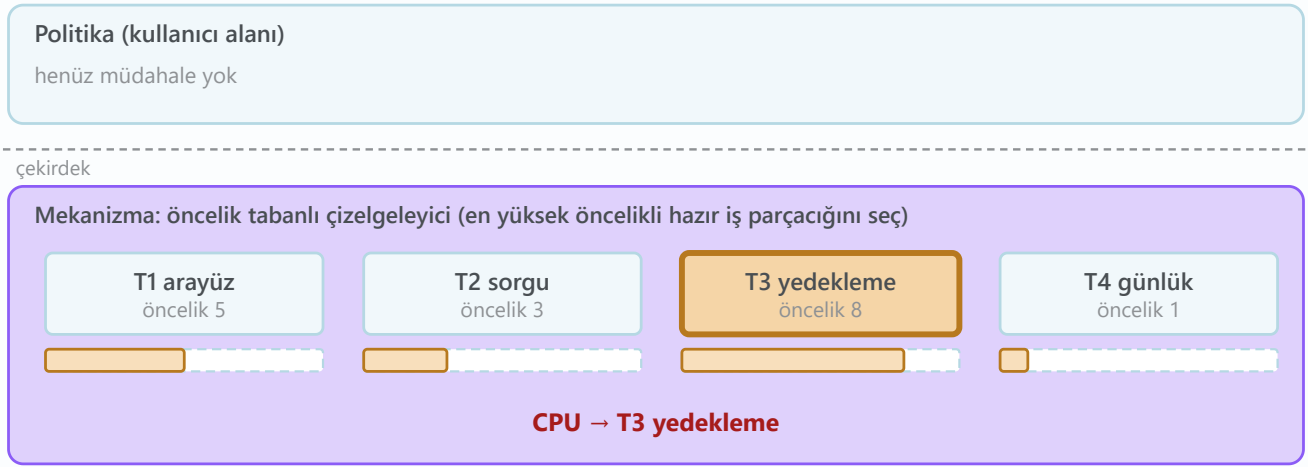
Çekirdek İş Parçacıkları

- Çekirdek tarafından oluşturulur ve **yönetilir** (`kthread_create`); kullanıcı adres alanları yoktur, yalnızca çekirdek belleğinde çalışırlar.
- Normal iş parçacığı gibi **zamanlanır**, engellenebilir, uyuyabilir: kesme işleyicisinde yapılamayan uzun işler buraya ertelenir.
- Bağlam değiştirme ucuz: adres alanı (sayfa tablosu) değişmez.
- Örnekler: ertelenmiş iş (kworker), yumuşak kesmeler (ksoftirqd), sayfa geri kazanma (kswapd), günlük yazma (jbd2).
- `ps -ef` çıktısında köşeli parantez içinde görünürler: `[kswapd0]`.

Kullanıcı süreçleri çekirdek iş parçacığı **oluşturamaz**; sistem çağrıları yalnızca çekirdeğin zaten çalıştırdığı iş parçacıklarına iş verebilir (ör. `io_uring`'in iş havuzu).

Mekanizma ve Politikanın Ayrılması

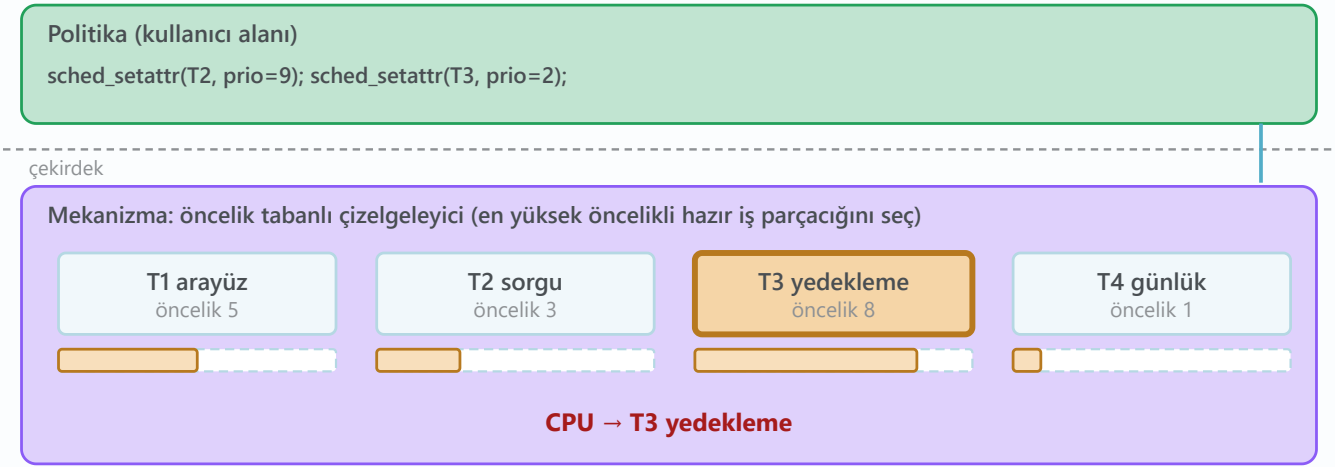

Çekirdek yalnızca bir **mekanizma** sunar: "en yüksek öncelikli hazır iş parçacığını çalıştır". Şu an T3 (yedekleme, öncelik 8) seçiliyor.

Adım 1 / 4

Diğer örnekler: sayfalama (mekanizma: MMU, çerçeve tahsisi; politika: hangi sayfa çıkarılsın), CPU frekansı (mekanizma: cpufreq sürücüsü; politika: `schedutil` / `powersave` yönetici), güvenlik (mekanizma: LSM kancaları; politika: SELinux kuralları).

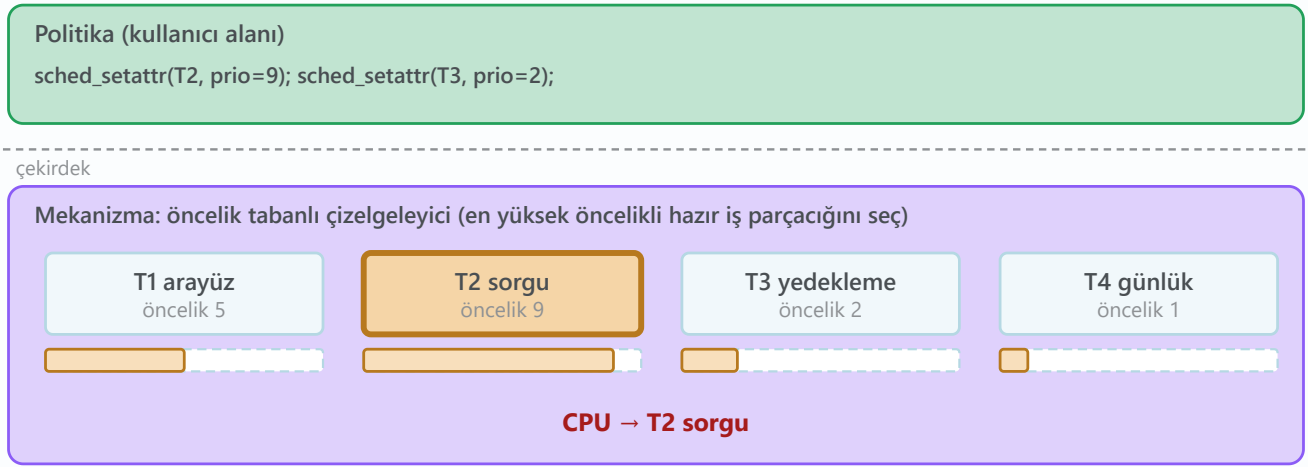
Mekanizma ve Politikanın Ayrılması

Veritabanı süreci kendi iş parçacıklarını en iyi bilen taraftır: sorguların önemli, yedeklemenin bekleyebileceğine karar verir. Bu bir **politika**dır ve bir sistem çağrısıyla aktarılır.

Diğer örnekler: sayfalama (mekanizma: MMU, çerçeve tahsisi; politika: hangi sayfa çıkarılsın), CPU frekansı (mekanizma: cpufreq sürücüsü; politika: `schedutil` / `powersave` yönetici), güvenlik (mekanizma: LSM kancaları; politika: SELinux kuralları).

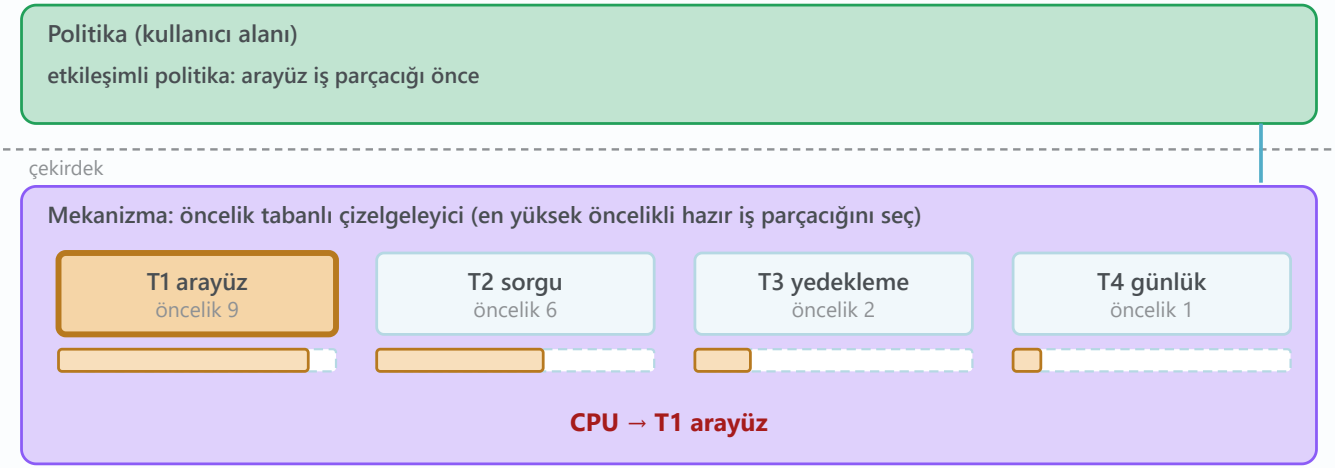
Mekanizma ve Politikanın Ayrılması

Çekirdek kodu **hiç değişmeden** artık T2'yi seçer. Aynı mekanizma, farklı politikayla farklı davranış üretir.

Diğer örnekler: sayfalama (mekanizma: MMU, çerçeve tahsisi; politika: hangi sayfa çıkarılsın), CPU frekansı (mekanizma: cpufreq sürücüsü; politika: `schedutil` / `powersave` yönetici), güvenlik (mekanizma: LSM kancaları; politika: SELinux kuralları).

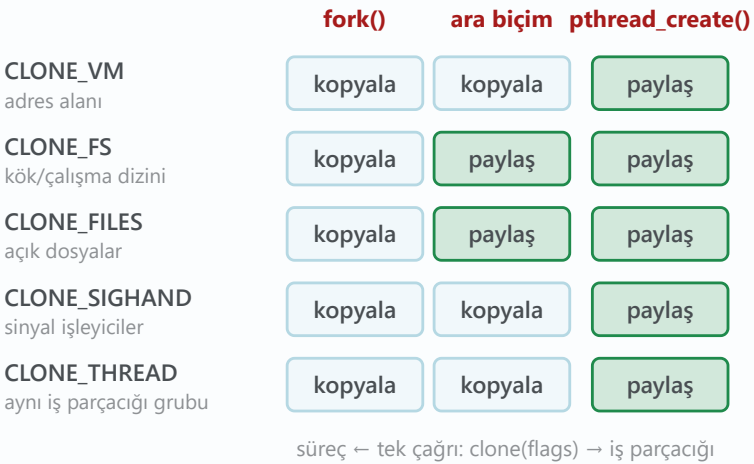
Mekanizma ve Politikanın Ayrılması

Başka bir uygulama başka bir politika uygular. Linux 6.12'deki **sched_ext** bunu bir adım öteye taşır: çizelgeleme politikasının tamamı bir eBPF programı olarak yüklenebilir.

Diğer örnekler: sayfalama (mekanizma: MMU, çerçeve tahsisi; politika: hangi sayfa çıkarılsın), CPU frekansı (mekanizma: cpufreq sürücüsü; politika: `schedutil` / `powersave` yönetici), güvenlik (mekanizma: LSM kancaları; politika: SELinux kuralları).

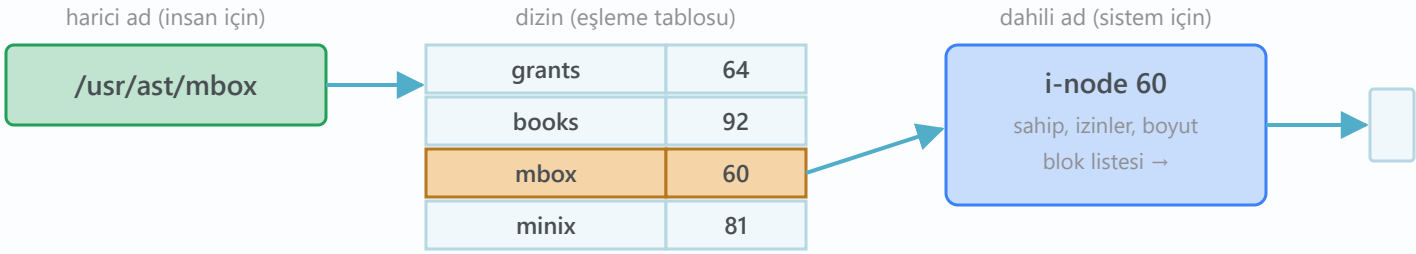
Diklik (Orthogonality)

- **Diklik** (orthogonality): ayrı kavramları **bağımsız** olarak birleştirebilme. Birini değiştirmek diğerini etkilemez.
- Linux `clone` : neyin paylaşılacağı ayrı ayrı bayraklarla seçilir. Süreç ve iş parçacığı aynı mekanizmanın iki ucudur; konteynerler de `CLONE_NEW*` bayraklarıyla kurulur.
- Windows: süreç bir **kaynak kabıdır**, iş parçacığı ise **çizelgeleme birimi**; iki kavram ayrıdır.
- C dilinde de örnek: `static` (ömür) ile tür bağımsız seçilir.

TASARIM İLKELERİ

Adlandırma: İki Düzeyli Adlar

Harici ad	Eşleyen	Dahili ad
`/usr/ast/mbox`	dizin	i-node numarası
`www.giresun.edu.tr`	DNS	IP adresi → (ARP) MAC adresi
dosya tanımlayıcısı `3`	süreç dosya tablosu	çekirdekteki `struct file`
sanal adres	sayfa tablosu	fiziksel çerçeve
`\Device\Harddisk0`	nesne yöneticisi	çekirdek nesnesi (HANDLE)

Ad, **insanların** hatırlayabileceği biçimde (ASCII/Unicode dizgisi) seçilir; sistem içinde ise hızlı ve benzersiz bir sayı kullanılır. Aradaki eşleme, adı değiştirmeden nesneyi taşımaya olanak verir.

Ad Çözümleme Adım Adım

/ | usr/ | ast/ | mbox

disk okuması: 0

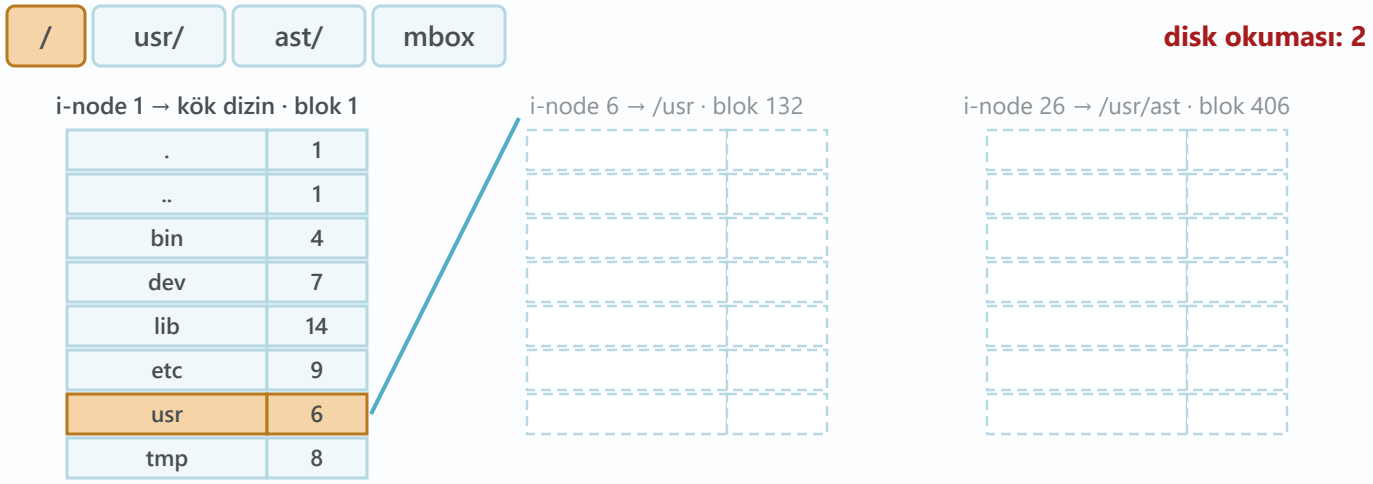
i-node 1 → kök dizin · blok 1

i-node 6 → /usr · blok 132

i-node 26 → /usr/ast · blok 406

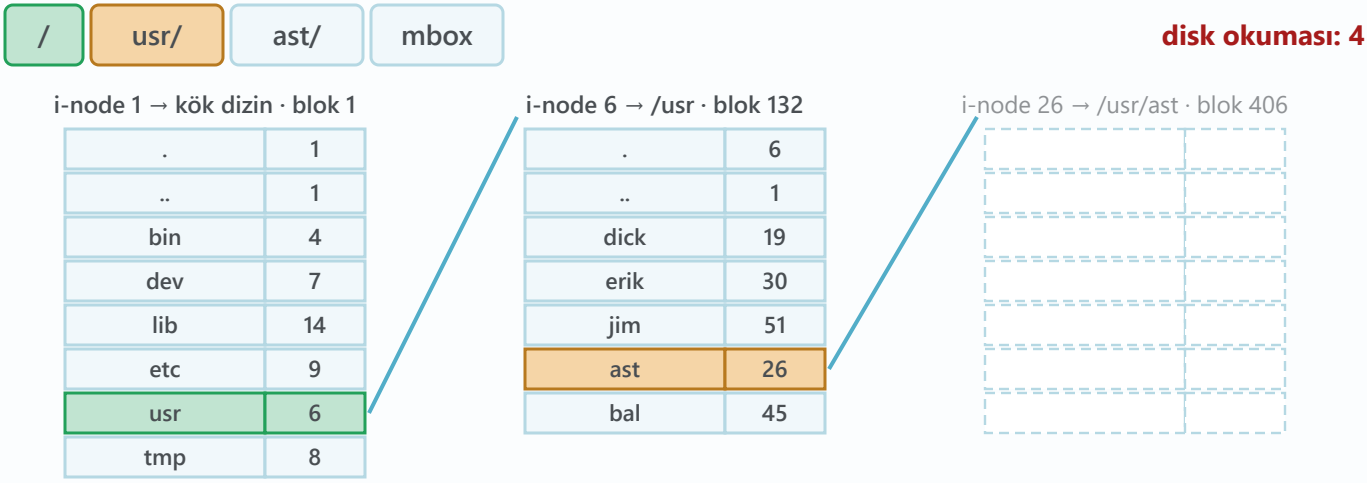
Çekirdek `open("/usr/ast/mbox")` çağrısını alır. Yol bileşenlere ayrılır; hiçbir şey önbellekte yoksa her bileşen için diskten okunmak gerekir.

Ad Çözümleme Adım Adım

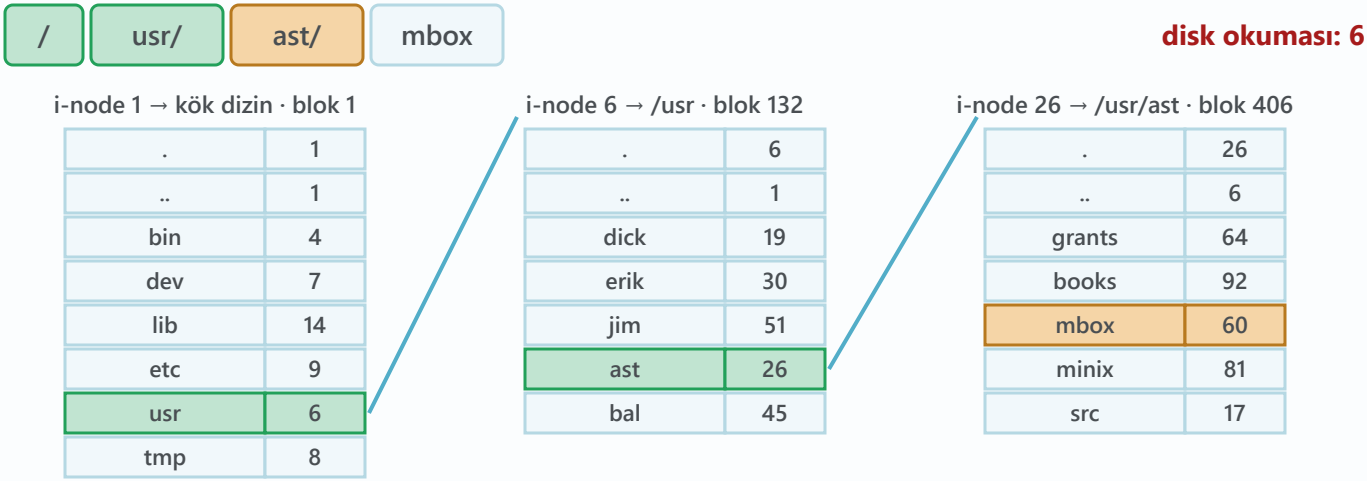
Kök dizinin i-node'u (i-node 1) okunur, ardından kök dizinin verisi (blok 1). Doğrusal arama: `usr` → i-node 6. **2 okuma**.

Ad Çözümleme Adım Adım

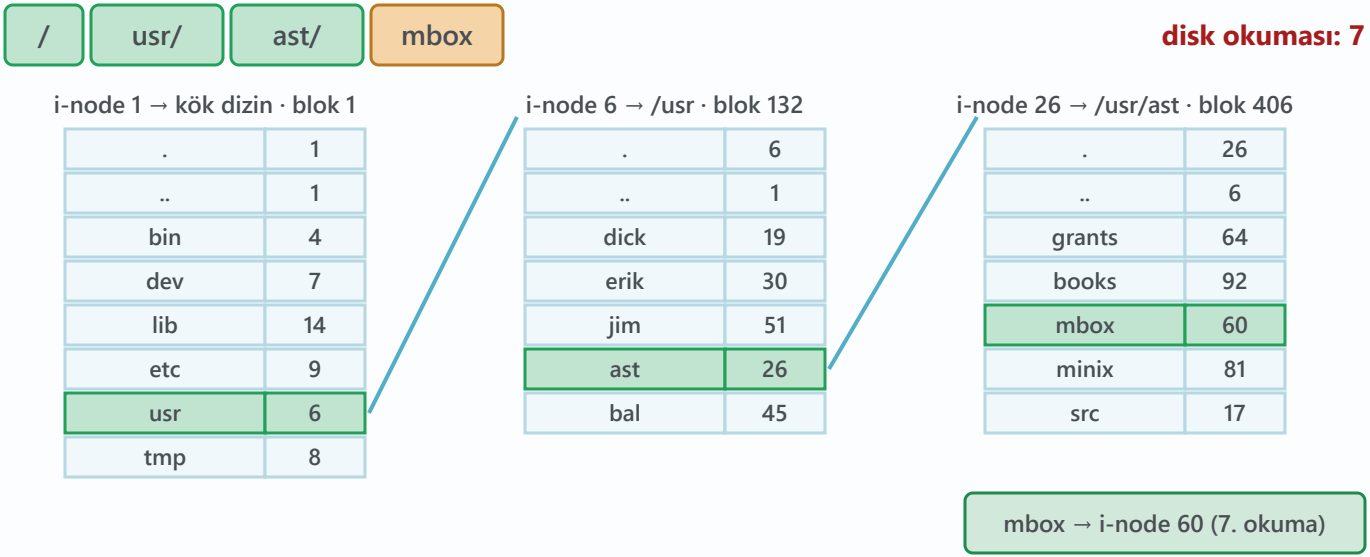
/usr için i-node 6 okunur, sonra /usr dizini (blok 132). `ast` → i-node 26. **4 okuma**.

Ad Çözümleme Adım Adım

/usr/ast için i-node 26 okunur, sonra dizin bloğu 406. `mbox` → i-node 60. **6 okuma**.

Ad Çözümleme Adım Adım

Son olarak dosyanın kendi i-node'u (60) okunur. Sadece dosyayı **bulmak** için 7 disk erişimi gerekti: bu yüzden önbellek şart.

TASARIM İLKELERİ

Bağlama Zamanı

← erken bağlama: basit, hızlı, az esnek

geç bağlama: karmaşık, esnek →

Erken bağlama (early binding)

Ad ile nesne arasındaki ilişki önceden sabitlenir. **Basit** ve hızlı, ama **az esnek**: program yalnızca belirli adreste çalışır, kütüphane güncellenince yeniden derlenir.

Geç bağlama (late binding)

İlişki mümkün olan en son anda kurulur. **Daha karmaşık** (ek dolaylılık, çalışma zamanı maliyeti) ama **daha esnek**: sayfa nereye yüklenirse yüklensin, kütüphane güncellenince program değişmez.

Bağlama zamanı, “bir ad hangi anda gerçek nesneye bağlanır?” sorusudur. İşletim sistemleri genel olarak geç bağlamayı seçer; örneğin sanal bellek, bir sayfanın fiziksel yerini her erişimde (TLB yardımıyla) yeniden çözer.

Statik ve Dinamik Yapılar

```
found = 0;
for (p = &proc_table[0];
     p < &proc_table[PROC_TABLE_SIZE];
     p++) {
    if (p->proc_pid == pid) {
        found = 1;
        break;
    }
}
```


aranan pid = 42

Statik süreç tablosu: altı giriş, bazıları boş (pid 0). Aranan pid 42. `found` sıfırlanır.

Adım 1 / 5

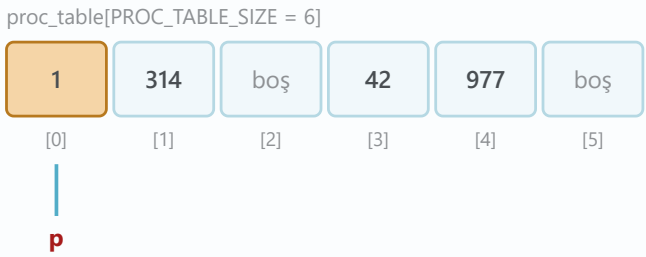
DEĞİŞKENLER

`pid = 42` `found = 0` `p = –`

Statik tablo: basit, ayırıcı gerektirmez, ama dolunca yeni süreç oluşturulamaz (eski UNIX'te `NPROC`). **Dinamik** yapı (bağlı liste, hash tablosu, Linux'ta xarray): esnek, hash tablosu ve xarray'de arama O(1)'e yakın, ama bellek ayırıcı, parçalanma ve karmaşık kilitleme getirir. Ara yol: boyutu ayarlanabilir tablolar (`/proc/sys/kernel/pid_max`).

Statik ve Dinamik Yapılar

```
1 found = 0;
▶ for (p = &proc_table[0];
3       p < &proc_table[PROC_TABLE_SIZE];
4       p++) {
▶       if (p->proc_pid == pid) {
6           found = 1;
7           break;
8       }
9 }
```


aranan pid = 42

İşaretçi tablonun başına konur. `proc_table[0]` ’ın pid’i 1: eşleşmez.

Adım 2 / 5

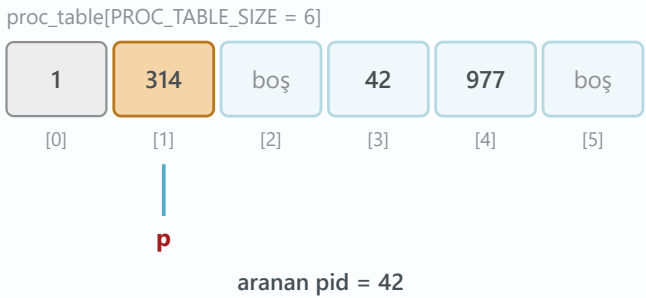
DEĞİŞKENLER

`pid = 42` `found = 0` `p = &proc_table[0]`

Statik tablo: basit, ayırıcı gerektirmez, ama dolunca yeni süreç oluşturulamaz (eski UNIX’te `NPROC`). **Dinamik** yapı (bağlı liste, hash tablosu, Linux’ta xarray): esnek, hash tablosu ve xarray’de arama O(1)’e yakın, ama bellek ayırıcı, parçalanma ve karmaşık kilitleme getirir. Ara yol: boyutu ayarlanabilir tablolar (`/proc/sys/kernel/pid_max`).

Statik ve Dinamik Yapılar

```
1 found = 0;
2 for (p = &proc_table[0];
3      p < &proc_table[PROC_TABLE_SIZE];
▶      p++) {
▶     if (p->proc_pid == pid) {
6         found = 1;
7         break;
8     }
9 }
```


`p++` bir sonraki **yapıya** ilerler (bayta değil). 314 ≠ 42.

Adım 3 / 5

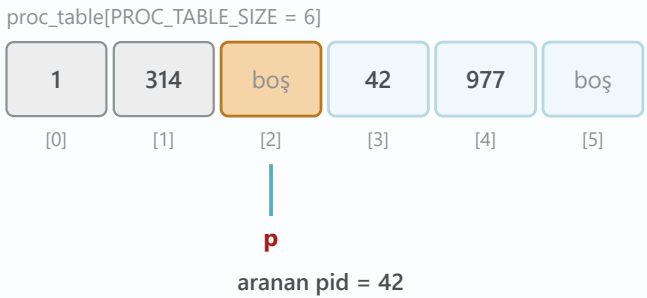
DEĞİŞKENLER

`pid = 42` `found = 0` `p = &proc_table[1]`

Statik tablo: basit, ayırıcı gerektirmez, ama dolunca yeni süreç oluşturulamaz (eski UNIX'te `NPROC`). **Dinamik** yapı (bağlı liste, hash tablosu, Linux'ta xarray): esnek, hash tablosu ve xarray'de arama O(1)'e yakın, ama bellek ayırıcı, parçalanma ve karmaşık kilitleme getirir. Ara yol: boyutu ayarlanabilir tablolar (`/proc/sys/kernel/pid_max`).

Statik ve Dinamik Yapılar

```
1 found = 0;
2 for (p = &proc_table[0];
3      p < &proc_table[PROC_TABLE_SIZE];
▶      p++) {
▶     if (p->proc_pid == pid) {
6         found = 1;
7         break;
8     }
9 }
```


Boş giriş (pid 0) da tek tek taranır: doğrusal aramanın bedeli.

Adım 4 / 5

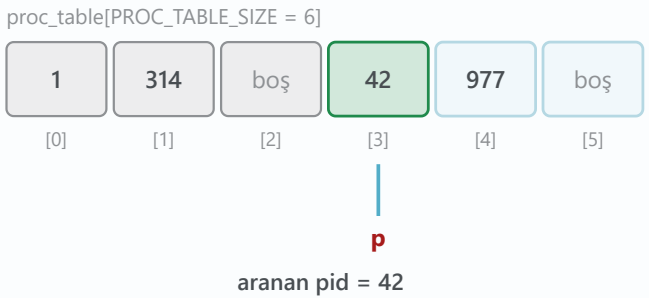
DEĞİŞKENLER

`pid = 42` `found = 0` `p = &proc_table[2]`

Statik tablo: basit, ayırıcı gerektirmez, ama dolunca yeni süreç oluşturulamaz (eski UNIX'te `NPROC`). **Dinamik** yapı (bağlı liste, hash tablosu, Linux'ta xarray): esnek, hash tablosu ve xarray'de arama O(1)'e yakın, ama bellek ayırıcı, parçalanma ve karmaşık kilitleme getirir. Ara yol: boyutu ayarlanabilir tablolar (`/proc/sys/kernel/pid_max`).

Statik ve Dinamik Yapılar

```
1 found = 0;
2 for (p = &proc_table[0];
3      p < &proc_table[PROC_TABLE_SIZE];
4      p++) {
      if (p->proc_pid == pid) {
          found = 1;
          break;
8     }
9 }
```


Eşleşme: `found = 1`, `break` ile döngüden çıkılır. En kötü durumda tüm tablo taranır: O(n). Küçük ve sabit bir tablo için bu basit kod yeterlidir.

Adım 5 / 5

DEĞİŞKENLER

`pid = 42` `found = 1` `p = &proc_table[3]`

Statik tablo: basit, ayırıcı gerektirmez, ama dolunca yeni süreç oluşturulamaz (eski UNIX'te `NPROC`). **Dinamik** yapı (bağlı liste, hash tablosu, Linux'ta xarray): esnek, hash tablosu ve xarray'de arama O(1)'e yakın, ama bellek ayırıcı, parçalanma ve karmaşık kilitleme getirir. Ara yol: boyutu ayarlanabilir tablolar (`/proc/sys/kernel/pid_max`).

Yukarıdan Aşağı ve Aşağıdan Yukarı Gerçekleme

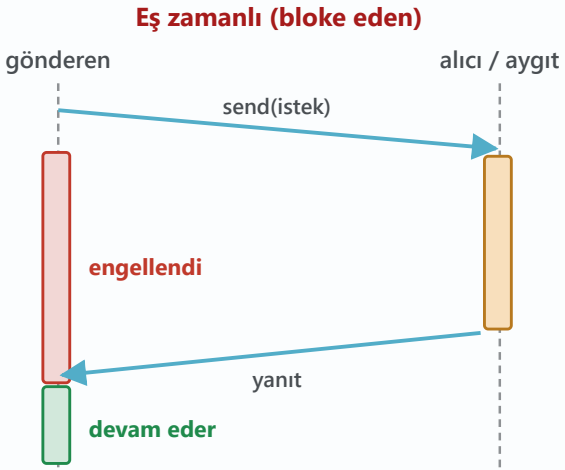
Yukarıdan aşağı

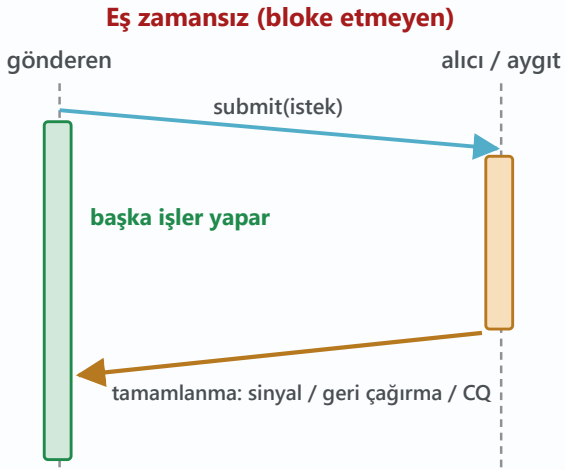
Önce sistem çağrısı işleyicileri yazılır, alt katmanlar **koçan** (stub) olarak bırakılır. Arayüz erken netleşir; ama tüm sistem bitmeden gerçekçi test zordur.

Aşağıdan yukarı

Önce donanımı gizleyen katman, kesmeler, zamanlayıcı, sonra iş parçacıkları… Her katman bittiğinde **test** edilir. Tanenbaum gerçeklemede bu yolu önerir; tasarım ise yukarıdan aşağı düşünülmelidir.

Eş Zamanlı ve Eş Zamansız İletişim

- **Eş zamanlı**: programlaması kolay, akış sıralı okunur; ama her istek için bir iş parçacığı bekler.
- Mikro çekirdeklerde IPC genelde eş zamanlıdır (L4, seL4): tampon gerekmez, çok hızlıdır.

- **Eş zamansız**: tek iş parçacığı binlerce isteği yürütebilir; ama yarış, hata yönetimi ve tamponlama zorlaşır.
- Linux `io_uring`: gönderim (SQ) ve tamamlanma (CQ) halkaları, sistem çağrısı olmadan bile istek gönderilebilir.

Donanımı Gizleme

CPU türüne bağlı koşullu derleme

```
#include "config.h"
void init(void)
{
#if (CPU == X86_64)
    /* x86-64 başlatma kodu */
#endif
#if (CPU == ARM64)
    /* ARM64 başlatma kodu */
#endif
#if (CPU == RISCV64)
    /* RISC-V başlatma kodu */
#endif
}
```

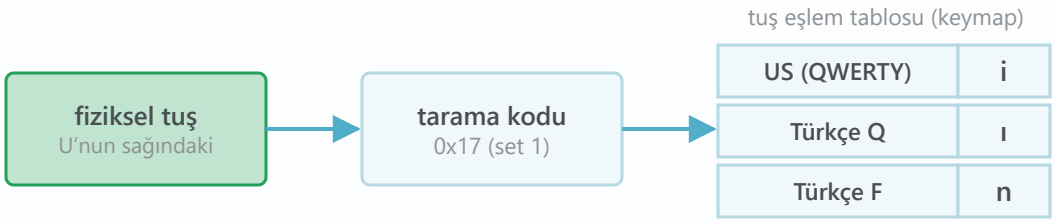
Sözcük uzunluğuna bağlı derleme

```
#include "config.h"
#include <stdint.h>
#if (WORD_LENGTH == 32)
typedef int Register;
#elif (WORD_LENGTH == 64)
typedef long Register;
#else  /* bugün: taşınabilir */
typedef uintptr_t Register;
#endif
Register R0, R1, R2, R3;
```

Donanıma bağımlı kodu **az sayıda dosyada toplamak** taşınabilirliğin anahtarıdır: Windows'ta **HAL** (Hardware Abstraction Layer), Linux'ta `arch/x86`, `arch/arm64`, `arch/riscv` dizinleri. Yeni bir işlemciye taşırken yalnız bu kısım yeniden yazılır. Koşullu derleme ölçülü kullanılmalı: her yere dağılan `#ifdef` kodu okunmaz hâle getirir.

Kodlar Tanenbaum'daki Pentium/UltraSPARC örneğinin güncellenmiş hâlidir.

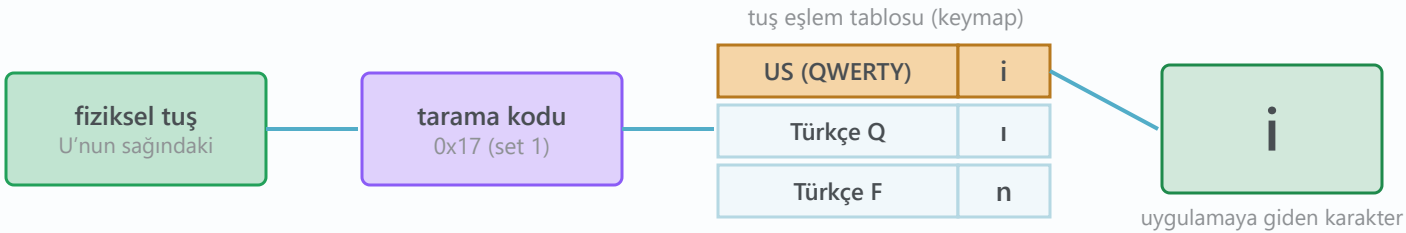
Dolaylılık (Indirection)

Kullanıcı U'nun sağındaki tuşa basar. Klavye karakter değil, tuşun **konumunu** bildirir.

"Bilgisayar bilimindeki her sorun, bir dolaylılık düzeyi daha ile çözülebilir." (David Wheeler). İşletim sistemlerinde: sanal bellek (sayfa tablosu), dosya tanımlayıcıları, sembolik bağlar, i-node, aygıt sınıfları.

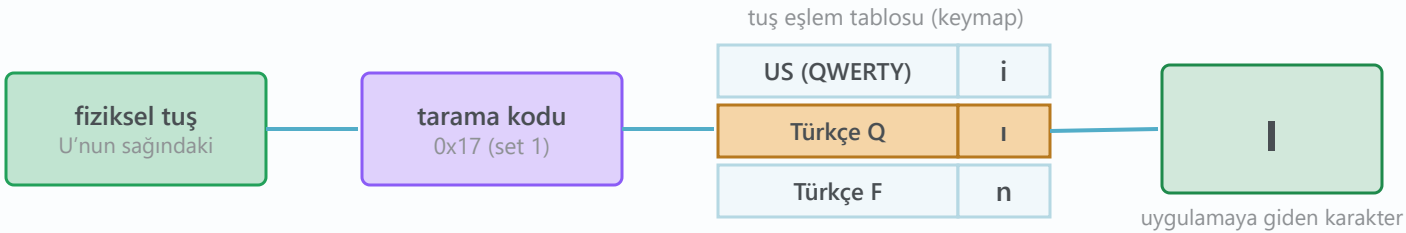
Dolaylılık (Indirection)

Klavye 0x17 tarama kodunu gönderir (USB klavyelerde HID kullanım kodu; sürücü ortak bir koda çevirir). ABD eşlemesiyle bu `i` olur.

"Bilgisayar bilimindeki her sorun, bir dolaylılık düzeyi daha ile çözülebilir." (David Wheeler). İşletim sistemlerinde: sanal bellek (sayfa tablosu), dosya tanımlayıcıları, sembolik bağlar, i-node, aygıt sınıfları.

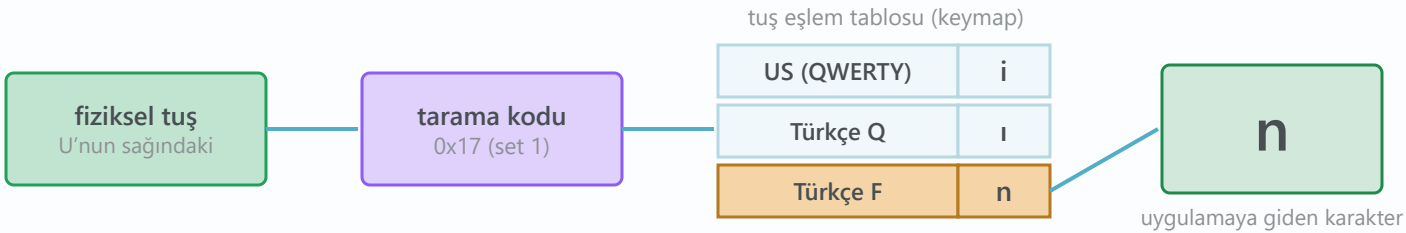
Dolaylılık (Indirection)

Yalnızca **tablo** Türkçe Q ile değiştirilir: aynı tuş artık `ı` üretir. Donanım ve uygulama değişmedi.

"Bilgisayar bilimindeki her sorun, bir dolaylılık düzeyi daha ile çözülebilir." (David Wheeler). İşletim sistemlerinde: sanal bellek (sayfa tablosu), dosya tanımlayıcıları, sembolik bağlar, i-node, aygıt sınıfları.

Dolaylılık (Indirection)

Türkçe F eşlemesinde aynı tuş `n` olur. Ek bir adım (dolaylılık) esneklik sağlar; bedeli bir tablo okuması.

"Bilgisayar bilimindeki her sorun, bir dolaylılık düzeyi daha ile çözülebilir." (David Wheeler). İşletim sistemlerinde: sanal bellek (sayfa tablosu), dosya tanımlayıcıları, sembolik bağlar, i-node, aygıt sınıfları.

Yeniden Kullanım ve Yeniden Girişlilik

Yeniden kullanılabilirlik

Aynı kodu farklı yerlerde kullanmak: tek bir **biteşlem** (bitmap) modülü boş disk bloklarını, bellek çerçevelerini ve PID'leri izleyebilir. Linux'ta ortak `list.h`, kırmızı-siyah ağaç, xarray.

Yeniden girişlilik (reentrancy)

Bir kod parçası aynı anda **iki kez** çalışabilmelidir: biri yürütülürken kesme gelip aynı fonksiyonu çağırabilir ya da başka bir çekirdek aynı kodu çalıştırır. Kural: paylaşılan statik değişken yok, gerekiyorsa kilit.

```
char *strtok(char *s, const char *d)
{
    static char *last; /* paylaşılan durum! */
    ...
}

/* yeniden girişli sürüm: durum çağıranda */
char *strtok_r(char *s, const char *d,
               char **saveptr);
```

`strtok` içindeki `static` değişken, iki iş parçacığı ya da bir kesme işleyicisi aynı anda kullanınca bozulur.

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
▶ char *my_strtok(char *s, char ayr) {
▶     static char *kalan;     /* herkes paylaşır! */
3     if (s) kalan = s;
4     if (!kalan || !*kalan) return NULL;
5     char *bas = kalan;
6     while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
7     if (*kalan) *kalan++ = '\0';
8     return bas;
9 }
10 /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```

a

static kalan: **NULL** main

a = "ali,veli"

Ana program virgülle ayrılmış adları ayıklıyor. Fonksiyonun durumu tek bir static işaretçide: kalan, bir sonraki çağrının nereden süreceğini tutar.

Adım 1 / 6

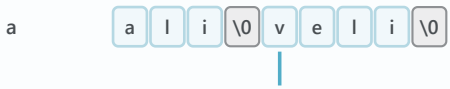
DEĞİŞKENLER

`kalan = NULL`

ÇIKTI

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
1  char *my_strtok(char *s, char ayr) {
2      static char *kalan;     /* herkes paylaşır! */
▶      if (s) kalan = s;
4      if (!kalan || !*kalan) return NULL;
▶      char *bas = kalan;
▶      while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
▶      if (*kalan) *kalan++ = '\0';
▶      return bas;
9  }
10 /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```


static kalan: **a[4] (v)** main

1. çağrı → "ali"

İlk çağrı: kalan = a. Virgüle kadar ilerler, virgülün yerine \0 yazar, kalan "veli"nin başını gösterir. Dönüş: **ali**.

Adım 2 / 6

DEĞİŞKENLER

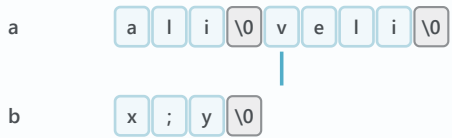
`s = a` `kalan = a+4` `dönüş = ali`

ÇIKTI

```
main: ali
```

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
1  char *my_strtok(char *s, char ayr) {
2      static char *kalan;     /* herkes paylaşır! */
3      if (s) kalan = s;
4      if (!kalan || !*kalan) return NULL;
5      char *bas = kalan;
6      while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
7      if (*kalan) *kalan++ = '\0';
8      return bas;
9  }
▶ /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```


static kalan: **a[4] (v)** kesme geldi

b = "x;y"

Tam bu anda bir kesme gelir; işleyici de aynı fonksiyonla kendi dizgisini (b = “x;y”) ayıklamaya başlar.

Adım 3 / 6

DEĞİŞKENLER

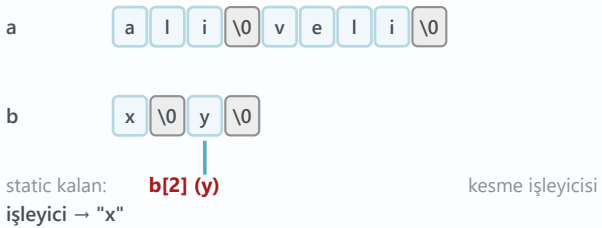
`kalan = a+4`

ÇIKTI

```
main: ali
```

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
1  char *my_strtok(char *s, char ayr) {
2      static char *kalan;      /* herkes paylaşır! */
▶      if (s) kalan = s;
4      if (!kalan || !*kalan) return NULL;
▶      char *bas = kalan;
▶      while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
▶      if (*kalan) *kalan++ = '\0';
▶      return bas;
9  }
10 /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```


İşleyicinin çağrısı s = b ile static **kalan**'ın üzerine yazar: artık b'nin içini ("y") gösteriyor. main'in kaldığı yer kayboldu.

Adım 4 / 6

DEĞİŞKENLER

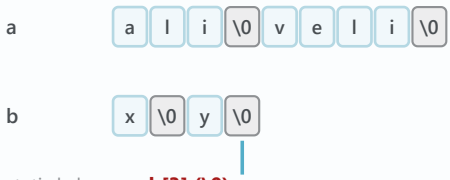
`s = b` `kalan = b+2` `dönüş = x`

ÇIKTI

```
main: ali
kesme: x
```

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
1  char *my_strtok(char *s, char ayr) {
2      static char *kalan;     /* herkes paylaşır! */
▶      if (s) kalan = s;
▶      if (!kalan || !*kalan) return NULL;
▶      char *bas = kalan;
▶      while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
7      if (*kalan) *kalan++ = '\0';
▶      return bas;
9  }
10 /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```


main kaldığı yerden sürdürmek için NULL geçer ama kalan b'yi gösterir: dönüş **y**, beklenen "veli" değil. Hata nadiren ve zamanlamaya bağlı görünür.

Adım 5 / 6

DEĞİŞKENLER

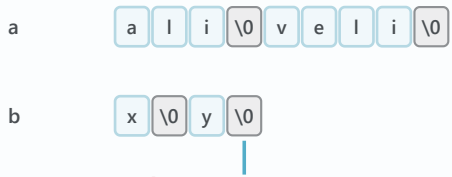
`s = NULL` `kalan = b+3` `dönüş = y`

ÇIKTI

```
main: ali
kesme: x
main: y  (hatalı)
```

strtok ve Yeniden Girişlilik: Kod İzleme

```
1  char *my_strtok(char *s, char ayr) {
▶      static char *kalan;     /* herkes paylaşır! */
3      if (s) kalan = s;
4      if (!kalan || !*kalan) return NULL;
5      char *bas = kalan;
6      while (*kalan && *kalan != ayr) kalan++;
7      if (*kalan) *kalan++ = '\0';
8      return bas;
9  }
10 /* main:   my_strtok(a, ',')  a = "ali,veli" */
11 /* kesme:  my_strtok(b, ';')  b = "x;y"      */
12 /* main:   my_strtok(NULL, ',')              */
```


çözüm: strtok_r(s, d, &kalan)

Kök neden: çağrılar arası durum static (paylaşılan) değişkende. Yeniden girişli strtok_r durumu çağıranın verdiği işaretçide tutar; her çağıran kendi kalan'ına sahip olur.

Adım 6 / 6

DEĞİŞKENLER

`kalan = b+3`

ÇIKTI

```
main: ali
kesme: x
main: y  (hatalı)
```

Kaba Kuvvet ve Önce Hata Denetimi

Kaba kuvvet (brute force)

- Basit ama "yavaş" görünen çözüm çoğu zaman yeterlidir: 50 girişlik bir tabloda doğrusal arama, hash tablosundan **hızlı ve hatasız** olabilir.
- Karmaşık algoritma ancak ölçüm gerekli gösterirse: n büyükse veya kod sıcak yoldaysa.
- Sıralama: küçük dizilerde ekleme sıralaması, büyüklerde birleştirme/heap sort.

Önce hata denetimi

Kötü: kaynak alındıktan sonra denetim

```
lock(&tbl_lock);
buf = kmalloc(n, GFP_KERNEL);
if (n > MAX || !access_ok(u, n)) {
    kfree(buf);
    unlock(&tbl_lock);
    return -EINVAL;
}
```

İyi: önce denetim, sonra kaynak

```
if (n > MAX || !access_ok(u, n))
    return -EINVAL; /* önce denetle */
buf = kmalloc(n, GFP_KERNEL);
if (!buf)
    return -ENOMEM;
lock(&tbl_lock);
...
```

Parametreleri kilit ve bellek almadan önce doğrulamak, hata yolundaki geri alma kodunu (ve unutulan `unlock` hatalarını) ortadan kaldırır.

PERFORMANS

Performans: Neden Yavaş, Neyi Hızlandırmalı?

Neden yavaş?

Özellik şişkinliği: her sürüm yeni özellik ekler, eskisini çıkaramaz. Geriye dönük uyumluluk katmanları, güvenlik önlemleri (ör. Spectre/Meltdown yamaları sistem çağrısı maliyetini artırdı), genellik uğruna eklenen dolaylılık.

Neler optimize edilmeli?

Yalnızca **ölçümle** darboğaz olduğu gösterilen kısımlar. "İyi yeterlidir": %5'lik kazanç için kodu iki kat karmaşıklaştırmak çoğu zaman değmez.

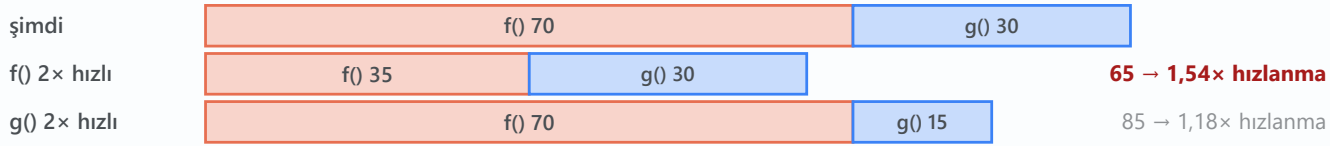
Önce doğru, sonra hızlı

"Erken optimizasyon tüm kötülüklerin anasıdır." (D. Knuth). Ölçme araçları: `perf`, eBPF tabanlı `bpftrace`, alev grafikleri.

Klasik teknikler

Uzay-zaman ödünleşimi · önbellekleme · ipuçları · yerelliği kullanmak · yaygın durumu hızlandırmak.

Donanım on yıllarda binlerce kat hızlandı, ama hissedilen hız aynı oranda artmadı: artışın önemli kısmını yazılımın büyümesi tüketti.

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
5     for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
6         if ((byte >> i) & 1)
7             count++;
8     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

1	0	1	1	0	1	1	1
b7	b6	b5	b4	b3	b2	b1	b0

count = 0

Örnek bayt 0xB7 (183). Döngüyle her bit tek tek sınanacak; sayaç sıfırdan başlar.

Adım 1 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = –` `count = 0`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
              count++;
8     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

1	0	1	1	0	1	1	1
b7	b6	b5	b4	b3	b2	b1	b0

i = 0

count = 1

`(byte >> 0) & 1` = 1: sayaç artar.

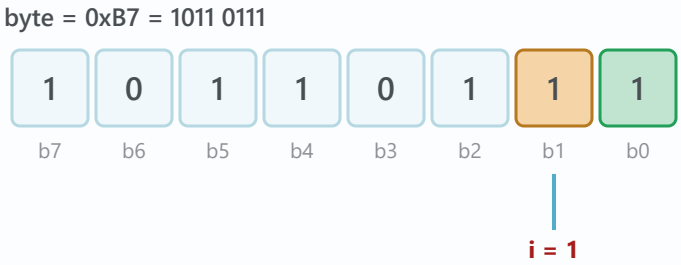
Adım 2 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 0` `count = 1`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
              count++;
8     return count;
9 }
```


count = 2

Kaydır, maskele, karşılaştır: her bit için birkaç komut ve bir dal.

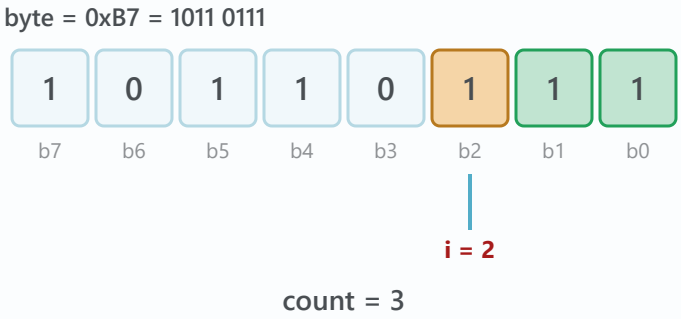
Adım 3 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 1` `count = 2`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
              count++;
8     return count;
9 }
```


Bit 2 de 1.

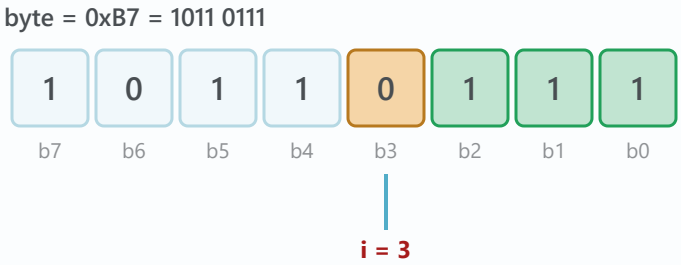
Adım 4 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 2` `count = 3`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
7             count++;
8     return count;
9 }
```


count = 3

Bit 3 sıfır: dal alınmaz, sayaç değişmez.

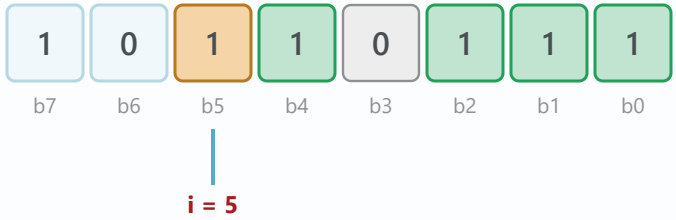
DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 3` `count = 3`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
              count++;
8     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

count = 5

Bit 4 ve 5 de 1.

Adım 6 / 9

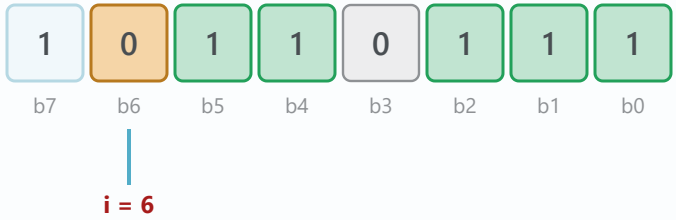
DEĞİŞKENLER

byte = 0xB7 | i = 5 | count = 5

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
      for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
          if ((byte >> i) & 1)
7             count++;
8     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

count = 5

Bit 6 sıfır.

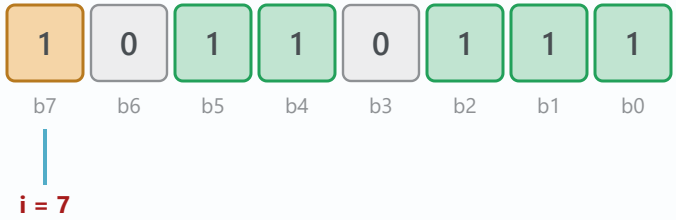
DEĞİŞKENLER

byte = 0xB7 | i = 6 | count = 5

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
▶     for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
▶         if ((byte >> i) & 1)
▶             count++;
8     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

count = 6

Son bit 1. Döngü 8 kez döndü.

Adım 8 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 7` `count = 6`

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (a) Döngüyle Bit Sayma

```
1 #define BYTE_SIZE 8
2 int bit_count(int byte)
3 {
4     int i, count = 0;
5     for (i = 0; i < BYTE_SIZE; i++)
6         if ((byte >> i) & 1)
7             count++;
▶     return count;
9 }
```

byte = 0xB7 = 1011 0111

count = 6

Sonuç 6. Bellek yok denecek kadar az, ama bayt başına yaklaşık 8 tur × birkaç komut. Daha hızlısı için **yer harcayıp zaman kazanmak** gerekir.

Adım 9 / 9

DEĞİŞKENLER

`byte = 0xB7` `i = 8` `count = 6`

PERFORMANS

Uzay-Zaman Ödünleşimi: (b) Makro ve (c) Tablo

```
/* (b) makro: döngü yok */
#define bit_count(b) ((b&1) + ((b>>1)&1) + \
    ((b>>2)&1) + ... + ((b>>7)&1))

/* (c) tablo: 256 bayt */
char bits[256] =
    {0, 1, 1, 2, 1, 2, 2, 3, 1, 2, ...};
#define bit_count(b) (int) bits[b]
```

Yöntem	Bellek	Bayt başına iş
(a) döngü	~0	8 tur: kaydır, maskele, dallan
(b) makro	~0	~24 komut, dal yok
(c) 256'lık tablo	256 B	1 bellek okuması
16'lık tablo (yarım bayt)	16 B	2 okuma + toplama
POPCNT komutu	0	1 komut (`__builtin_popcount`)

bits[0..31] (Python ile hesaplandı: bin(i).count("1"))

0	1	1	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	4
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	2	2	3	2	3	3	4	2	3	3	4	3	4	4	5
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31

bits[0xB7] = bits[183] = 6

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
▶     yarim[0] = 0;
4     for (int i = 1; i < 16; i++)
5         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
7 int bit_say(unsigned char b) {
8     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```


256 baytlık tablo yerine 16 baytlık tablo: her 4 bitlik değerin bir sayısı. 0'da hiç bit yok.

Adım 1 / 7

DEĞİŞKENLER

`yarim[0] = 0`

ÇIKTI

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
▶     for (int i = 1; i < 16; i++)
▶         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
7 int bit_say(unsigned char b) {
8     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```


i = 1 … 3: i'nin bit sayısı = son biti + (i ≫ 1)'in bit sayısı; i ≫ 1 her zaman daha önce doldurulmuştur. Örn. yarim[3] = 1 + yarim[1] = **2**.

Adım 2 / 7

DEĞİŞKENLER

`i = 3` `yarim[3] = 2`

ÇIKTI

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
▶     for (int i = 1; i < 16; i++)
▶         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
7 int bit_say(unsigned char b) {
8     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```

yarim[16]

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
0	1	1	2	1	2	2	3								

i = 4 … 7: i'nin bit sayısı = son biti + (i ≫ 1)'in bit sayısı; i ≫ 1 her zaman daha önce doldurulmuştur. Örn. yarim[7] = 1 + yarim[3] = **3**.

Adım 3 / 7

DEĞİŞKENLER

`i = 7` `yarim[7] = 3`

ÇIKTI

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
▶     for (int i = 1; i < 16; i++)
▶         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
7 int bit_say(unsigned char b) {
8     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```

yarim[16]

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
0	1	1	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	4

i = 8 … 15: i'nin bit sayısı = son biti + (i ≫ 1)'in bit sayısı; i ≫ 1 her zaman daha önce doldurulmuştur. Örn. yarim[15] = 1 + yarim[7] = **4**.

Adım 4 / 7

DEĞİŞKENLER

`i = 15` `yarim[15] = 4`

ÇIKTI

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
4     for (int i = 1; i < 16; i++)
5         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
▶ int bit_say(unsigned char b) {
▶     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```


bit_say(0xB7): bayt iki yarıya ayrılır: alt 7 = 0111, üst B = 1011. Döngü yok, dal yok.

Adım 5 / 7

DEĞİŞKENLER

`b = 0xB7` `alt = 7` `üst = B`

ÇIKTI

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
4     for (int i = 1; i < 16; i++)
5         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
7 int bit_say(unsigned char b) {
▶     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```

yarim[16]

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
0	1	1	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	4

b = 0xB7 = 1 0 1 1 | 0 1 1 1

üst = B alt = 7

yarim[7] + yarim[B] = 3 + 3 = 6

İki bellek okuması ve bir toplama: 3 + 3 = **6**. Döngülü sürüm aynı bayt için 8 tur dönmüştü.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

`b = 0xB7` `yarim[7] = 3` `yarim[B] = 3`

ÇIKTI

```
bit_say(0xB7) = 6
```

Yarım Bayt Tablosuyla Bit Sayma: Kod İzleme

```
1 char yarim[16];          /* 16 bayt */
2 void tablo_kur(void) {
3     yarim[0] = 0;
4     for (int i = 1; i < 16; i++)
5         yarim[i] = (i & 1) + yarim[i >> 1];
6 }
▶ int bit_say(unsigned char b) {
▶     return yarim[b & 0x0F] + yarim[b >> 4];
9 }
```

yarim[16]

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
0	1	1	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3	3	4

b = 0x5C = 0 1 0 1 | 1 1 0 0

üst = 5 alt = C

yarim[C] + yarim[5] = 2 + 2 = 4

bit_say(0x5C): yarim[C] + yarim[5] = 2 + 2 = **4**. 16 bayt bellek, 2 okuma: 256'lık tablo ile döngü arasında bir orta nokta.

Adım 7 / 7

DEĞİŞKENLER

`b = 0x5C` `yarim[C] = 2` `yarim[5] = 2`

ÇIKTI

```
bit_say(0xB7) = 6
bit_say(0x5C) = 4
```

PERFORMANS

Uzay-Zaman Ödünleşimi: Renk Paleti

1024 × 768 görüntü	Boyut (bayt)	Oran
(a) 24 bit/piksel	2.359.296 (2,25 MiB)	1
(b)+(c) 8 bit indis + palet	786.432 + 768 = 787.200	≈ 1/3

Yer yaklaşık 3 kat azalır; bedeli her piksel gösterilirken bir **tablo bakışı** (zaman) ve en fazla 256 renk sınırıdır. GIF ve PNG-8 bu yöntemi kullanır (GIF ayrıca LZW ile sıkıştırır). Boyutlar Python ile hesaplanmıştır.

PERFORMANS

Önbelleğe Almak (Caching)

Yol → i-node önbelleği

Yol	i-node
`/usr`	6
`/usr/ast`	26
`/usr/ast/mbox`	60
`/usr/ast/books`	92
`/usr/bal`	45
`/usr/bal/paper.ps`	85

- Önbellek yokken `/usr/ast/mbox`'ı bulmak: kök i-node'u, kök dizini, /usr i-node'u, /usr dizini, /usr/ast i-node'u, /usr/ast dizini → **6 disk okuması** (+ dosyanın i-node'u).
- Önbellekte tam yol varsa: **bir bellek araması**, sıfır disk erişimi.
- Önbellekte yalnızca `/usr/ast` varsa, arama oradan devam eder: kısmi isabet de kazançtır.
- Linux: dizin girdisi önbelleği (**dcache**), i-node önbelleği ve sayfa önbelleği. Boş RAM'in "dolu" görünmesinin nedeni budur.
- Önbelleğin bedeli: tutarlılık. Dosya silinir veya yeniden adlandırılırsa kayıt geçersiz kılınmalıdır.

Genel kural: aynı sonuç tekrar tekrar hesaplanıyorsa **saklanır**. İşletim sistemindeki önbellekler: TLB, CPU önbellekleri, sayfa önbelleği, dcache, ARP ve DNS önbellekleri.

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
▶      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
▶      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
▶          k--;              /* en uzun önek */
6      for (int j = k; j < n; j++) {
7          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
8          okuma += 2;       /* i-node + blok */
9          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
11     return ino;
12 }
```

yol: usr | bal | tez.tex

disk okuma: 0

önbellek (yol → i-node)

/usr	6
/usr/ast	26
/usr/ast/mbox	60
/usr/bal	45
/usr/bal/paper.ps	85

/usr/bal/tez.tex önbellekte yok

Önbellekte beş yol var. /usr/bal/tez.tex aranıyor: tam yol önbellekte yok.

Adım 1 / 7

DEĞİŞKENLER

`k = 3` `ino = KOK` `okuma = 0`

ÇIKTI

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
▶      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
▶          k--;                /* en uzun önek */
6      for (int j = k; j < n; j++) {
7          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
8          okuma += 2;         /* i-node + blok */
9          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
11     return ino;
12 }
```

yol: usr | bal | tez.tex

disk okuma: 0

önbellek (yol → i-node)

/usr	6
/usr/ast	26
/usr/ast/mbox	60
/usr/bal	45
/usr/bal/paper.ps	85

kısmi isabet: /usr/bal → 45

Son bileşen atılır: /usr/bal önbellekte, ino = **45**. Kökten başlamaya gerek kalmadı: iki bileşen bedava.

Adım 2 / 7

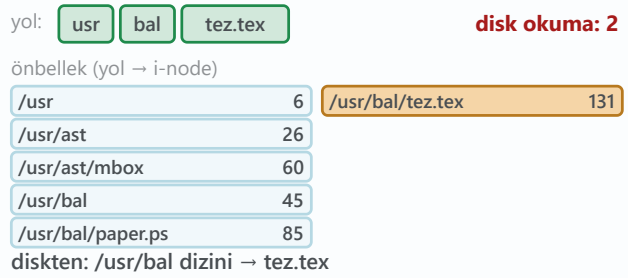
DEĞİŞKENLER

`k = 2` `ino = 45` `okuma = 0`

ÇIKTI

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
4      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
5          k--;                /* en uzun önek */
▶      for (int j = k; j < n; j++) {
▶          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
▶          okuma += 2;         /* i-node + blok */
▶          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
11     return ino;
12 }
```


Kalan tek bileşen diskten: 45'in i-node'u ve dizin bloğu okunur, tez.tex → **131**. Sonuç önbelleğe eklenir.

Adım 3 / 7

DEĞİŞKENLER

`j = 2` `ino = 131` `okuma = 2`

ÇIKTI

```
/usr/bal/tez.tex → 131 (2 okuma)
```

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
▶      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
5          k--;                /* en uzun önek */
6      for (int j = k; j < n; j++) {
7          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
8          okuma += 2;         /* i-node + blok */
9          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
▶      return ino;
12 }
```

yol: usr | bal | tez.tex

disk okuma: 0

önbellek (yol → i-node)

/usr	6
/usr/ast	26
/usr/ast/mbox	60
/usr/bal	45
/usr/bal/paper.ps	85
/usr/bal/tez.tex	131

tam isabet: hiç disk erişimi yok

Aynı yol yeniden açılınca tam yol önbellekte: döngüler hiç dönmez, **0** disk okuması.

Adım 4 / 7

DEĞİŞKENLER

`k = 3` `ino = 131` `okuma = 0`

ÇIKTI

```
/usr/bal/tez.tex → 131 (2 okuma)
/usr/bal/tez.tex → 131 (0 okuma)
```

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
▶      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
▶          k--;                /* en uzun önek */
6      for (int j = k; j < n; j++) {
7          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
8          okuma += 2;         /* i-node + blok */
9          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
11     return ino;
12 }
```

yol: etc | passwd

disk okuma: 0

önbellek (yol → i-node)

/usr	6	/usr/bal/tez.tex	131
/usr/ast	26		
/usr/ast/mbox	60		
/usr/bal	45		
/usr/bal/paper.ps	85		

/etc/passwd ve /etc önbellekte yok

/etc/passwd: ne tam yol ne /etc önbellekte; k 0'a iner, çözüm kök i-node'undan (KOK = 1) başlar.

Adım 5 / 7

DEĞİŞKENLER

`k = 0` `ino = KOK` `okuma = 0`

ÇIKTI

```
/usr/bal/tez.tex → 131 (2 okuma)
/usr/bal/tez.tex → 131 (0 okuma)
```

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
4      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
5          k--;                /* en uzun önek */
       for (int j = k; j < n; j++) {
           ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
           okuma += 2;         /* i-node + blok */
           onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
11     return ino;
12 }
```

yol: etc | passwd

disk okuma: 2

önbellek (yol → i-node)

/usr	6	/usr/bal/tez.tex	131
/usr/ast	26	/etc	14
/usr/ast/mbox	60		
/usr/bal	45		
/usr/bal/paper.ps	85		

kök dizinde etc → 14

Kök i-node'u ve kök dizin bloğu okunur: etc → **14**; /etc önbelleğe girer.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

`j = 0` `ino = 14` `okuma = 2`

ÇIKTI

```
/usr/bal/tez.tex → 131 (2 okuma)
/usr/bal/tez.tex → 131 (0 okuma)
```

Yol Önbelleği ile Ad Çözümleme: Kod İzleme

```
1  /* bil[]: "usr","bal","tez.tex"; n = 3 */
2  int cozumle(char *bil[], int n) {
3      int k = n, ino = KOK, okuma = 0;
4      while (k > 0 && !onbellekte(bil, k, &ino))
5          k--;                /* en uzun önek */
▶      for (int j = k; j < n; j++) {
▶          ino = dizinde_ara(ino, bil[j]);
▶          okuma += 2;         /* i-node + blok */
▶          onbellege_ekle(bil, j + 1, ino);
10     }
▶      return ino;
12 }
```

yol: etc | passwd

disk okuma: 4

önbellek (yol → i-node)

/usr	6	/usr/bal/tez.tex	131
/usr/ast	26	/etc	14
/usr/ast/mbox	60	/etc/passwd	212
/usr/bal	45		
/usr/bal/paper.ps	85		

etc dizininde passwd → 212

/etc i-node'u ve dizin bloğu: passwd → **212**. Önbelleksiz yolda bileşen başına 2 okuma: toplam 4. Linux'ta bu önbellek dcache'tir.

Adım 7 / 7

DEĞİŞKENLER

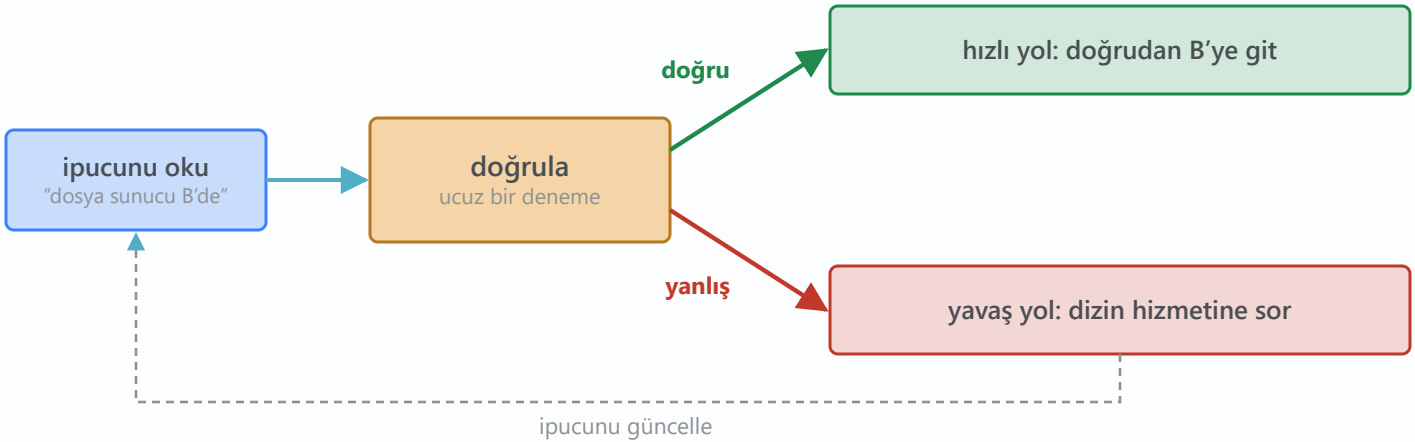
`j = 1` `ino = 212` `okuma = 4`

ÇIKTI

```
/usr/bal/tez.tex → 131 (2 okuma)
/usr/bal/tez.tex → 131 (0 okuma)
/etc/passwd → 212 (4 okuma)
```

PERFORMANS

İpuçları (Hints)

Önbellekten farkı

Önbellekteki değer her zaman doğru olmalıdır. **İpucu yanlış olabilir**; bu yüzden geçersiz kılma gerekmez, ama kullanmadan önce ucuz bir doğrulama şarttır.

Örnekler

Dağıtık dosya sisteminde "dosya muhtemelen sunucu B'de"; web'de yönlendirme önbelleği; dal tahmini; uygulamadan çekirdeğe `madvise(MADV_SEQUENTIAL)` ile verilen erişim ipucu.

PERFORMANS

Yerelliği Kullanmak (Exploiting Locality)

- **Zamansal yerellik**: yakın zamanda kullanılan tekrar kullanılır (önbelleğin temeli). **Uzamsal yerellik**: yakınındaki de kullanılır (önden okuma, büyük sayfalar).
- Birlikte kullanılan verileri yan yana koymak: FFS silindir grupları, ext4 blok grupları; NUMA’da belleği iş parçacığının düğümünden ayırmak.

PERFORMANS · ADIM ADIM

Yaygın Durumu Hızlandırmak

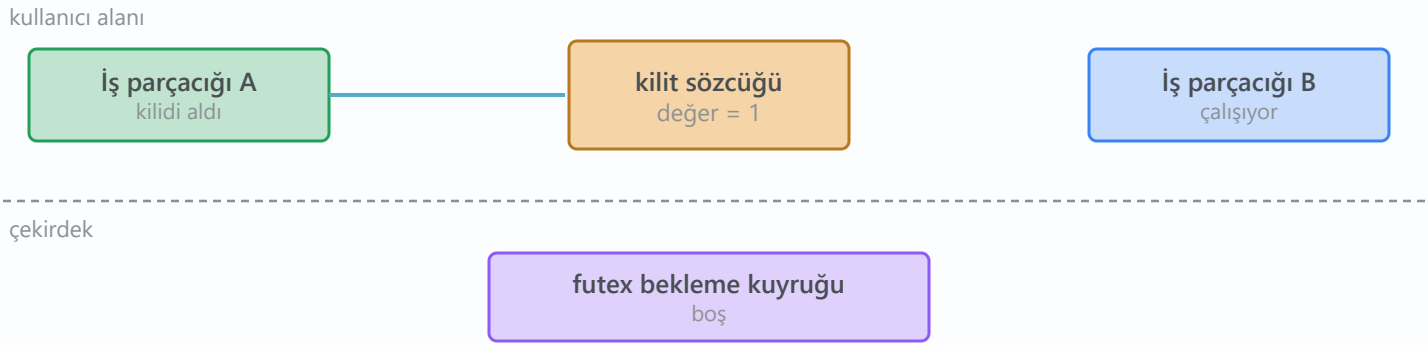

Kilitlerin büyük çoğunluğu **çekişmesiz** alınır. Yaygın durum bu ise, hızlandırılması gereken de budur.

Adım 1 / 4

Genel ilke (Lampson): **yaygın durum hızlı, nadir durum doğru olmalı**. Diğer örnekler: sistem çağrılarının hızlı yolu, vDSO ile çekirdeğe girmeden `clock_gettime`, TLB isabeti.

Yaygın Durumu Hızlandırmak

CAS 0→1 başarılı: sistem çağrısı yok

A, atomik karşılaştır-değiştir (CAS) ile 0'ı 1 yapar. **Çekirdeğe hiç girilmez**: birkaç nanosaniye.

Genel ilke (Lampson): **yaygın durum hızlı, nadir durum doğru olmalı**. Diğer örnekler: sistem çağrılarının hızlı yolu, vDSO ile çekirdeğe girmeden `clock_gettime`, TLB isabeti.

Yaygın Durumu Hızlandırmak

CAS başarısız → 2 "bekleyen var"

Nadir durum: B de kilidi ister, CAS başarısız olur. Değeri 2 yapar ve `futex(FUTEX_WAIT)` ile çekirdekte uyur. Yavaş yol yalnızca burada.

Genel ilke (Lampson): **yaygın durum hızlı, nadir durum doğru olmalı**. Diğer örnekler: sistem çağrılarının hızlı yolu, vDSO ile çekirdeğe girmeden `clock_gettime`, TLB isabeti.

Yaygın Durumu Hızlandırmak

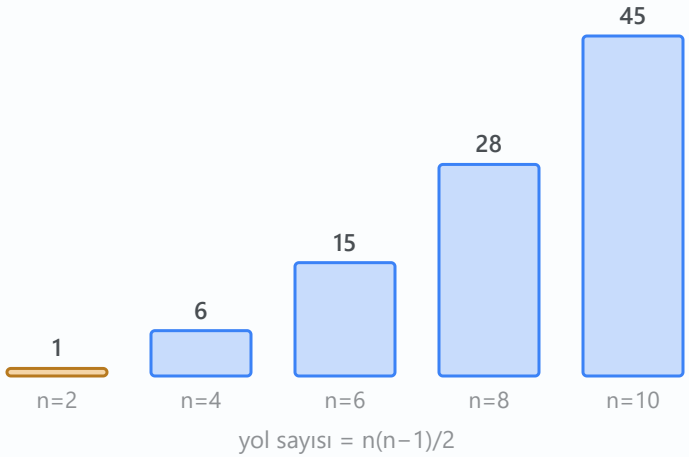
A bırakırken eski değer 2 ise `futex(FUTEX_WAKE)` çağırır; 1 olsaydı hiç çağırmazdı. B uyanır ve kilidi alır.

Genel ilke (Lampson): **yaygın durum hızlı, nadir durum doğru olmalı**. Diğer örnekler: sistem çağrılarının hızlı yolu, vDSO ile çekirdeğe girmeden `clock_gettime`, TLB isabeti.

Efsanevi Adam-Ay (The Mythical Man-Month)

n = 2 kişi → 1 iletişim yolu

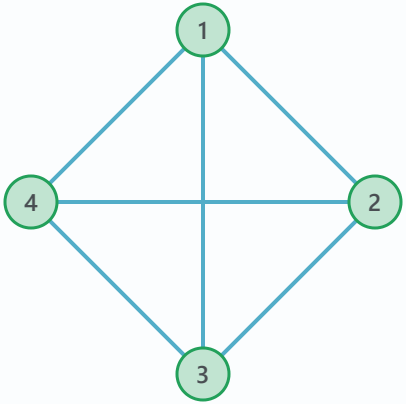

yol sayısı = n(n−1)/2

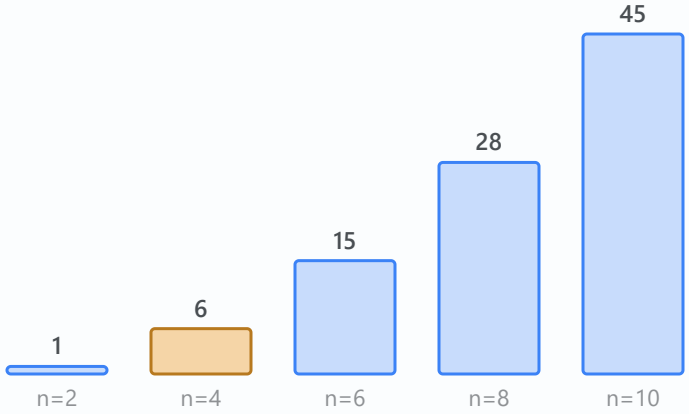
"Adam-ay" (man-month) yanıltıcı bir birimdir: işin kişiler arasında bölünebildiğini varsayar. 2 kişi arasında yalnızca **1** iletişim yolu var.

Brooks'un OS/360 deneyiminden önerdiği zaman dağılımı: 1/3 planlama, 1/6 kodlama, 1/4 modül testi, 1/4 sistem testi. Yani kod yazmak işin yalnızca altıda biridir.

Efsanevi Adam-Ay (The Mythical Man-Month)

n = 4 kişi → 6 iletişim yolu

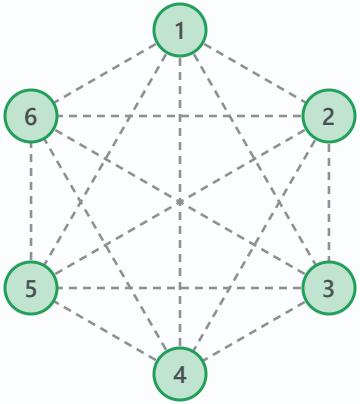

yol sayısı = n(n−1)/2

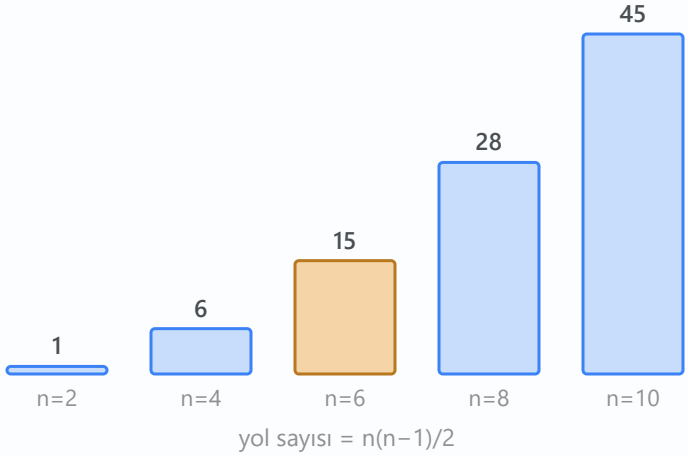
4 kişide **6** yol. Her yeni kişi herkesle eşgüdüm kurmak zorunda; toplantı, belge ve arayüz anlaşmaları artar.

Brooks'un OS/360 deneyiminden önerdiği zaman dağılımı: 1/3 planlama, 1/6 kodlama, 1/4 modül testi, 1/4 sistem testi. Yani kod yazmak işin yalnızca altıda biridir.

Efsanevi Adam-Ay (The Mythical Man-Month)

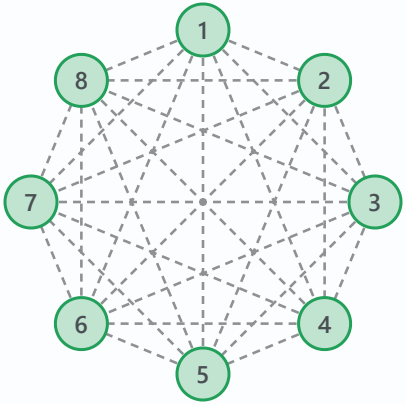
n = 6 kişi → 15 iletişim yolu

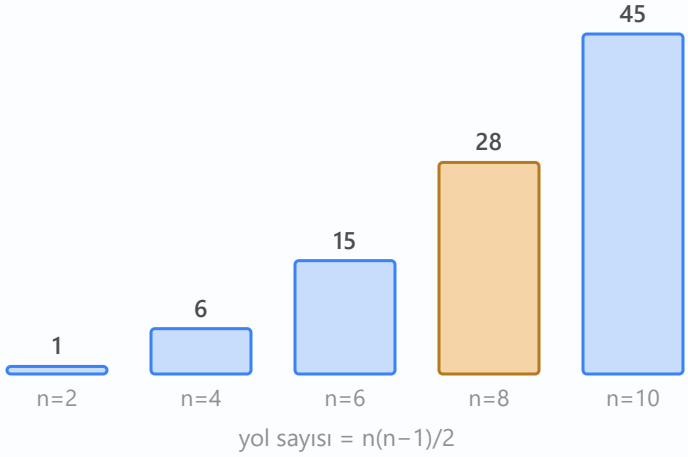
6 kişide **15** yol. Gecikmiş projeye eklenen kişiyi eğitmek, mevcut ekibin zamanını da tüketir.

Brooks'un OS/360 deneyiminden önerdiği zaman dağılımı: 1/3 planlama, 1/6 kodlama, 1/4 modül testi, 1/4 sistem testi. Yani kod yazmak işin yalnızca altıda biridir.

Efsanevi Adam-Ay (The Mythical Man-Month)

n = 8 kişi → 28 iletişim yolu

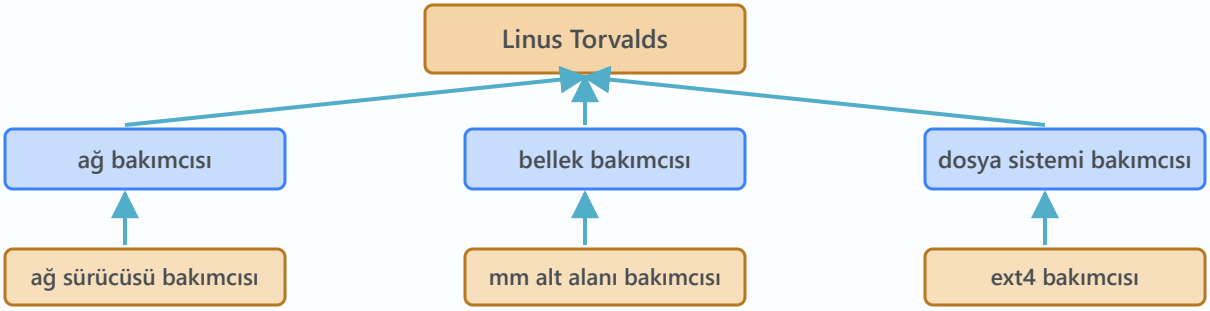

8 kişide **28** yol. **Brooks yasası**: "Gecikmiş bir yazılım projesine eleman eklemek, onu daha da geciktirir."

Brooks'un OS/360 deneyiminden önerdiği zaman dağılımı: 1/3 planlama, 1/6 kodlama, 1/4 modül testi, 1/4 sistem testi. Yani kod yazmak işin yalnızca altıda biridir.

PROJE YÖNETİMİ

Takım Yapısı, Deneyim ve “Gümüş Kurşun Yok”

binlerce katkıcının yamaları yukarı akar (yılda ~4-5 bin geliştirici)

Takım yapısı

Mills/Brooks’un **cerrah ekibi**: baş programcı tasarlar ve kodlar, diğerleri destekler. Kavramsal bütünlük birkaç kişide kalır.

Deneyimin rolü

İyi programcı ortalamadan kat kat verimlidir. **“Birini atmayı planlayın”**; ikinci sistem etkisine dikkat.

Gümüş kurşun yok

Brooks (1986): araçlar yalnız **arızi** karmaşıklığı azaltır, **özsel** karmaşıklık kalır. Yapay zekâ destekli kodlama da tasarım sorumluluğunu kaldırmaz.

İS Kodunu Test Etmek Neden Zor?

Neden zor?

- **Ayrıcalıklı mod:** hatayı yakalayacak bir üst katman yoktur; çekirdekte tek bir hatalı işaretçi oops/panic ile **tüm sistemi**, test düzeneğiyle birlikte düşürür.
- **Eş zamanlılık:** kesmeler, ön alım ve çok çekirdek sayısız iç içe geçme üretir; hata yalnız nadir bir zamanlamada ortaya çıkar.
- **Belirlenimsizlik:** "heisenbug"lar her çalıştırmada tekrarlanmaz; `printk` eklemek bile zamanlamayı değiştirip hatayı saklayabilir.
- **Çeşitlilik:** binlerce sürücü, birçok mimari (x86-64, arm64, RISC-V) ve on binlerce Kconfig seçeneği; tüm bileşimler denenemez.
- **Uzun ömürlü durum:** sızıntılar ve sayaç taşmaları ancak günlerce çalıştıktan sonra görünür.

Test türleri

Tür	Ne sınar? (çekirdek örneği)
Birim	Tek işlev ya da modül, yalıtılmış hâlde (KUnit)
Entegrasyon	Alt sistemlerin birlikte çalışması, kullanıcı alanı arayüzü (kselftest)
Sistem	Tüm İS, gerçek ya da sanal makinede (LTP, açılış testleri)
Regresyon	Düzeltilen hata geri geldi mi? Her değişiklikte yeniden koşulur (KernelCI)
Stres / yük	Aşırı yük, uzun süre, kaynak kıtlığı (stress-ng, rcutorture)

İS'de başarısız bir test çoğu zaman makinenin kendisini kaybetmek demektir; bu yüzden testler sanal makinelerde, zaman aşımı ve otomatik yeniden başlatmayla koşulur.

Çekirdek Test Piramidi

koşar

KernelCI
sürekli entegrasyon

- birçok ağaç ve dal
- çok sayıda mimari, Kconfig
- QEMU + gerçek kart lab'ları
- KUnit, kselftest, LTP koşar
- gerilemeyi otomatik bisect

benzerleri: 0-day bot, syzbot

↑ gerçekçilik ve maliyet artar · ↓ hız ve test sayısı artar

KUnit

Testler çekirdekle birlikte derlenir, iç işlevleri doğrudan çağırır; UML ya da QEMU'da saniyeler içinde koşar: `kunit.py run`. Çıktı KTAP biçimindedir.

kselftest

`tools/testing/selftests` altında; çalışan çekirdeğin sistem çağrılarını, cgroup, bpf, ağ gibi arayüzlerini dışarıdan sınar: `make kselftest`.

LTP

Linux Test Project: binlerce test; sistem çağrısı anlamı, POSIX uyumu, dosya sistemi ve stres senaryoları. Dağıtımlar sürüm öncesi kullanır.

Dinamik Denetleyiciler: KASAN, KCSAN, lockdep

Araç	Yakaladığı hata	Nasıl çalışır?
KASAN `CONFIG_KASAN`	use-after-free; heap, yığın ve global dizi taşması; çift serbest bırakma	Derleyici her bellek erişiminin önüne denetim ekler; **gölge bellek** (her 8 bayta 1 bayt) hangi baytların geçerli olduğunu tutar. Rapor, ayırma ve serbest bırakma yığın izlerini de verir.
KCSAN `CONFIG_KCSAN`	Veri yarışı: en az biri yazma olan, eş zamanlı ve kilitsiz erişim	Rastgele erişimlerde **gözlem noktası** kurup kısa süre bekler; bu arada başka bir çekirdek aynı adrese dokunursa raporlar.
UBSAN `CONFIG_UBSAN`	Tanımsız davranış: işaretli taşma, sıfıra bölme, geçersiz kaydırma, dizi sınırı	Derleyicinin eklediği çalışma zamanı denetimleri.
lockdep `CONFIG_PROVE_LOCKING`	Kilit sırası ihlali (AB-BA), kesme bağlamında hatalı kilit kullanımı	Kilit **sınıfları** arasındaki "önce-sonra" çizgesini tutar; çevrim görünce kilitlenme **gerçekleşmeden** uyarır.
kmemleak `CONFIG_DEBUG_KMEMLEAK`	Bellek sızıntısı	Çöp toplayıcı gibi belleği tarar; hiçbir işaretçinin göstermediği ayrılmış blokları raporlar.

```
BUG: KASAN: slab-use-after-free in mydrv_release+0x54/0x90
Read of size 8 at addr ffff888012a4c010 by task cat/1432
```

Maliyet: KASAN çekirdeği birkaç kat yavaşlatır ve belleğin yaklaşık 1/8'ini gölgeye ayırır; KCSAN ve lockdep de belirgin yük getirir. Bu yüzden **geliştirme, test ve CI çekirdeklerinde** açılır. Üretimde örneklemeli ve düşük maliyetli **KFENCE** kullanılabilir.

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
/* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
   0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
   < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
void kasan_denetle(void *a, int boy) {
    int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
                           + GOLGE_OFS);
    if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
    if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
        rapor(a, s);
}
/* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
/* kfree(p); p[0]; */
```


p = kmalloc(13): 13 bayt geçerli

kmalloc(13) 16 baytlık bir yuva verir. Gölge: ilk 8 bayt tam geçerli (0), sonraki bölgenin ilk **5** baytı geçerli (13 − 8), arkası kırmızı bölge (0xfc).

Adım 1 / 6

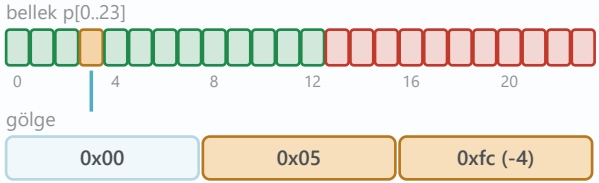
DEĞİŞKENLER

`gölge = 00 05 fc`

ÇIKTI

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
1  /* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
2     0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
3     < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
4  void kasan_denetle(void *a, int boy) {
▶      int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
▶                             + GOLGE_OFS);
▶      if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
8      if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
9          rapor(a, s);
10 }
11 /* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
12 /* kfree(p); p[0]; */
```


p[3]: gölge 0 → hızlı yol

p[3]: gölge baytı p+3 ≫ 3 = 0. bölgeden okunur: 0, denetim tek karşılaştırmayla biter.

Adım 2 / 6

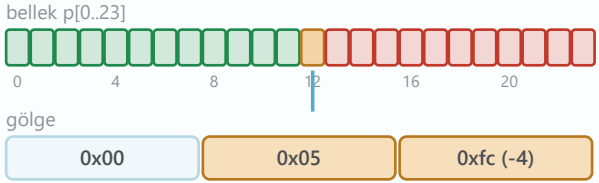
DEĞİŞKENLER

`a = p+3` `s = 0`

ÇIKTI

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
1  /* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
2     0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
3     < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
4  void kasan_denetle(void *a, int boy) {
▶      int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
▶                             + GOLGE_OFS);
▶      if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
▶      if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
9          rapor(a, s);
10 }
11 /* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
12 /* kfree(p); p[0]; */
```


p[12]: 4 ≥ 5? hayır → geçerli

p[12]: gölge 5; bölge içi konum 12 & 7 = 4. 4 ≥ 5 değil: son geçerli bayt, erişim serbest.

Adım 3 / 6

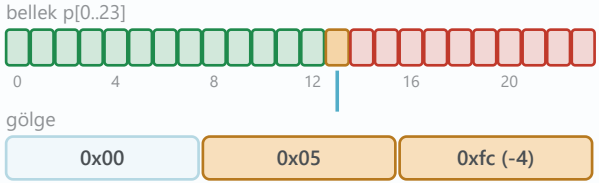
DEĞİŞKENLER

`a = p+12` `s = 5` `a&7 = 4`

ÇIKTI

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
1  /* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
2     0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
3     < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
4  void kasan_denetle(void *a, int boy) {
5      int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
6                             + GOLGE_OFS);
7      if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
▶      if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
▶          rapor(a, s);
10 }
11 /* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
12 /* kfree(p); p[0]; */
```


p[13]: 5 ≥ 5 → rapor

p[13]: 5 ≥ 5: dizinin bir bayt ötesi. Gerçek çekirdekte bu bayt başka bir nesneye ait olabilirdi ve hata sessiz kalırdı; KASAN ilk geçersiz erişimde raporlar.

Adım 4 / 6

DEĞİŞKENLER

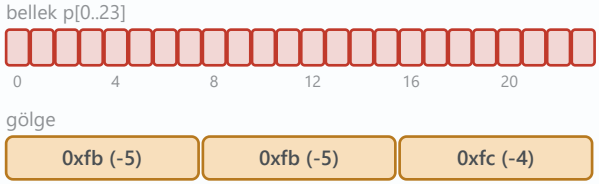
`a = p+13` `s = 5` `a&7 = 5`

ÇIKTI

```
BUG: KASAN: slab-out-of-bounds p+13
```

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
1  /* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
2     0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
3     < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
4  void kasan_denetle(void *a, int boy) {
5      int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
6                             + GOLGE_OFS);
7      if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
8      if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
9          rapor(a, s);
10 }
11 /* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
▶  /* kfree(p); p[0]; */
```


kfree(p): gölge 0xfb (serbest)

kfree(p): nesnenin gölgesi 0xfb (serbest) olarak işaretlenir; yuva bir süre karantinada bekletilir ki hemen yeniden kullanılıp hata gizlenmesin.

Adım 5 / 6

DEĞİŞKENLER

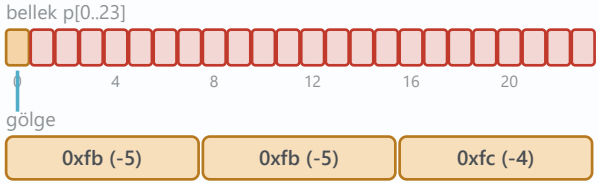
`gölge = fb fb fc`

ÇIKTI

```
BUG: KASAN: slab-out-of-bounds p+13
```

KASAN Gölge Bellek Denetimi: Kod İzleme

```
1  /* 8 baytlık bölge başına 1 gölge bayt:
2     0: hepsi geçerli, 1..7: ilk k bayt,
3     < 0: kırmızı bölge ya da serbest */
4  void kasan_denetle(void *a, int boy) {
▶      int8_t s = *(int8_t *)(((uintptr_t)a >> 3)
▶                             + GOLGE_OFS);
▶      if (s == 0) return;            /* hızlı yol */
▶      if ((int)((uintptr_t)a & 7) + boy - 1 >= s)
▶          rapor(a, s);
10 }
11 /* p = kmalloc(13); p[3]; p[12]; p[13]; */
12 /* kfree(p); p[0]; */
```


p[0]: s = −5 < 0 → rapor

p[0]: s = −5. Karşılaştırma `(int)` sayesinde işaretli olduğundan negatif gölge her konumda "≥ s" koşulunu sağlar: **serbest bırakma sonrası kullanım** raporu, ayırma ve serbest bırakma yığın izleriyle birlikte.

Adım 6 / 6

DEĞİŞKENLER

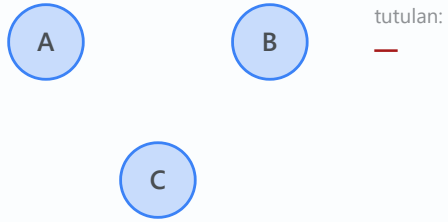
`a = p+0` `s = −5`

ÇIKTI

```
BUG: KASAN: slab-out-of-bounds p+13
BUG: KASAN: use-after-free p+0
```

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
1  void lock_acquire(task *t, int L) {
2      for (int i = 0; i < t->n; i++) {
3          int H = t->tutulan[i];
4          if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
5              uyar("olası kilitlenme", H, L);
6          kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7      }
8      t->tutulan[t->n++] = L;
9  }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
▶  /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


lockdep kilit örneklerini değil sınıflarını izler ve “şu kilit tutulurken bu kilit alındı” ilişkisini bir çizgede biriktirir. Başta çizge boş.

Adım 1 / 7

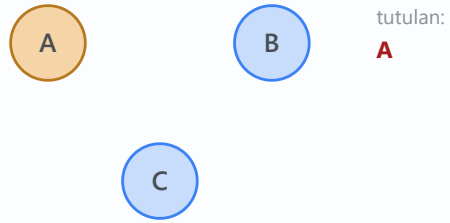
DEĞİŞKENLER

`kenar = 0`

ÇIKTI

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
▶ void lock_acquire(task *t, int L) {
2     for (int i = 0; i < t->n; i++) {
3         int H = t->tutulan[i];
4         if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
5             uyar("olası kilitlenme", H, L);
6         kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7     }
▶     t->tutulan[t->n++] = L;
9 }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


T1 A'yı alır: tutulan başka kilit yok, döngü dönmez; A tutulanlar listesine eklenir.

Adım 2 / 7

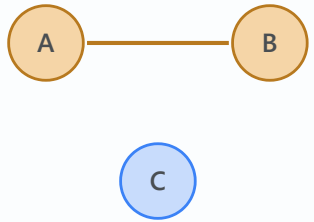
DEĞİŞKENLER

görev = T1 | L = A | n = 1

ÇIKTI

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
1  void lock_acquire(task *t, int L) {
▶      for (int i = 0; i < t->n; i++) {
▶          int H = t->tutulan[i];
▶          if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
5              uyar("olası kilitlenme", H, L);
▶          kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7      }
▶      t->tutulan[t->n++] = L;
9  }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


tutulan:
A, B

T1 A'yı tutarken B'yi alır: B'den A'ya yol yok, uyarı yok. Kenar **A** → **B** eklenir. Sonra iki kilit bırakılır.

Adım 3 / 7

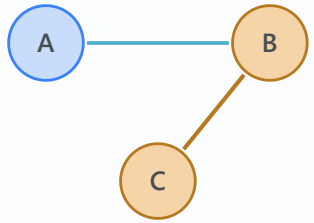
DEĞİŞKENLER

görev = **T1** | L = **B** | H = **A**

ÇIKTI

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
1  void lock_acquire(task *t, int L) {
▶      for (int i = 0; i < t->n; i++) {
▶          int H = t->tutulan[i];
▶          if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
5              uyar("olası kilitlenme", H, L);
▶          kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7      }
▶      t->tutulan[t->n++] = L;
9  }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


tutulan:
B, C

Daha sonra T2 B'yi tutarken C'yi alır: kenar **B → C**. Çizgede artık A → B → C sırası var.

Adım 4 / 7

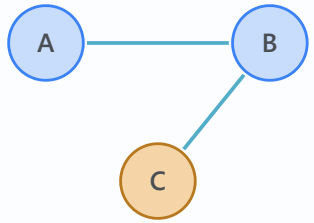
DEĞİŞKENLER

`görev = T2` `L = C` `H = B`

ÇIKTI

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
▶ void lock_acquire(task *t, int L) {
2     for (int i = 0; i < t->n; i++) {
3         int H = t->tutulan[i];
4         if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
5             uyar("olası kilitlenme", H, L);
6         kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7     }
▶     t->tutulan[t->n++] = L;
9 }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


tutulan:
C

Başka bir anda T3 önce C'yi alır; tek kilit, sorun yok.

Adım 5 / 7

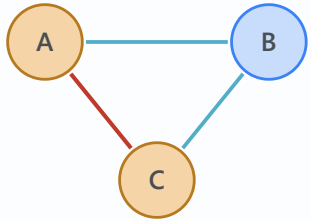
DEĞİŞKENLER

görev = **T3** | L = **C** | n = **1**

ÇIKTI

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
1  void lock_acquire(task *t, int L) {
▶      for (int i = 0; i < t->n; i++) {
▶          int H = t->tutulan[i];
▶          if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
▶              uyar("olası kilitlenme", H, L);
6          kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7      }
8      t->tutulan[t->n++] = L;
9  }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


tutulan:
C, A

A → B → C → A: çevrim!

T3 C'yi tutarken A'yı ister: A'dan C'ye yol var (A → B → C). Yeni kenar C → A bir **çevrim** kapatır: lockdep uyarır.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

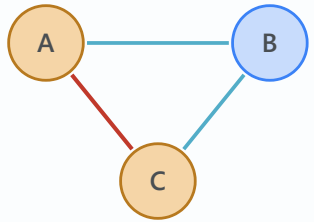
görev = **T3** | L = **A** | H = **C**

ÇIKTI

```
WARNING: possible circular locking
dependency
  C → A, ama A → B → C
```

lockdep Kilit Sırası Çizgesi: Kod İzleme

```
1  void lock_acquire(task *t, int L) {
2      for (int i = 0; i < t->n; i++) {
3          int H = t->tutulan[i];
4          if (yol_var(L, H))   /* L → … → H */
▶              uyar("olası kilitlenme", H, L);
▶          kenar_ekle(H, L);    /* H, L'den önce */
7      }
8      t->tutulan[t->n++] = L;
9  }
10 void lock_release(task *t) { t->n--; }
11 /* T1: A,B   T2: B,C   T3: C,A */
```


tutulan:
C, A

uyarı: kilitlenme olmadan önce

Üç görev hiç aynı anda çalışmadı, gerçek kilitlenme olmadı. Ama T1, T2 ve T3 bir gün aynı anda koşarsa her biri bir sonrakinin kilidini bekler. lockdep bunu tek bir çalıştırmada, olmadan önce gösterir.

Adım 7 / 7

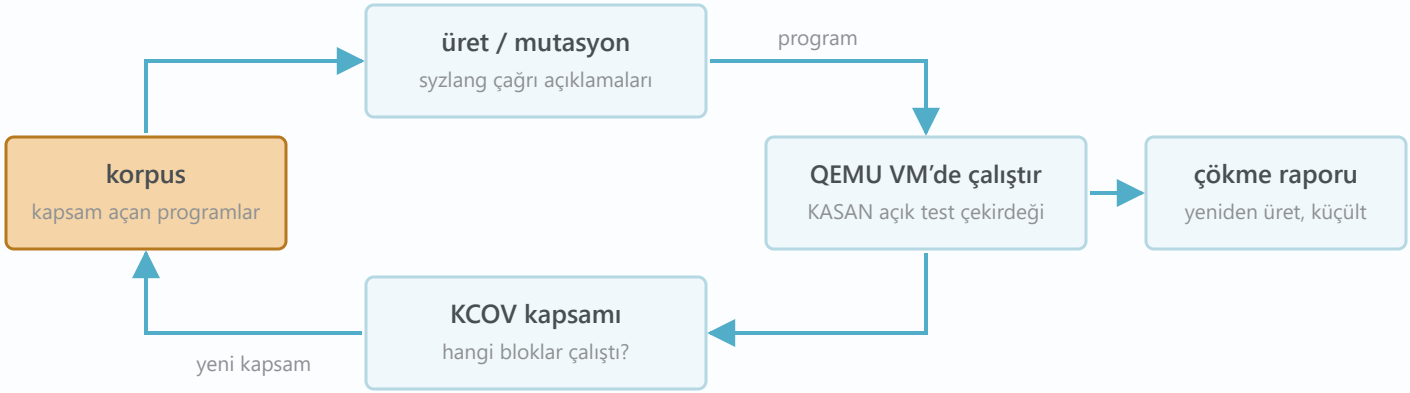
DEĞİŞKENLER

`görev = T3` `L = A` `H = C`

ÇIKTI

```
WARNING: possible circular locking
dependency
  C → A, ama A → B → C
```

Fuzzing: syzkaller Döngüsü

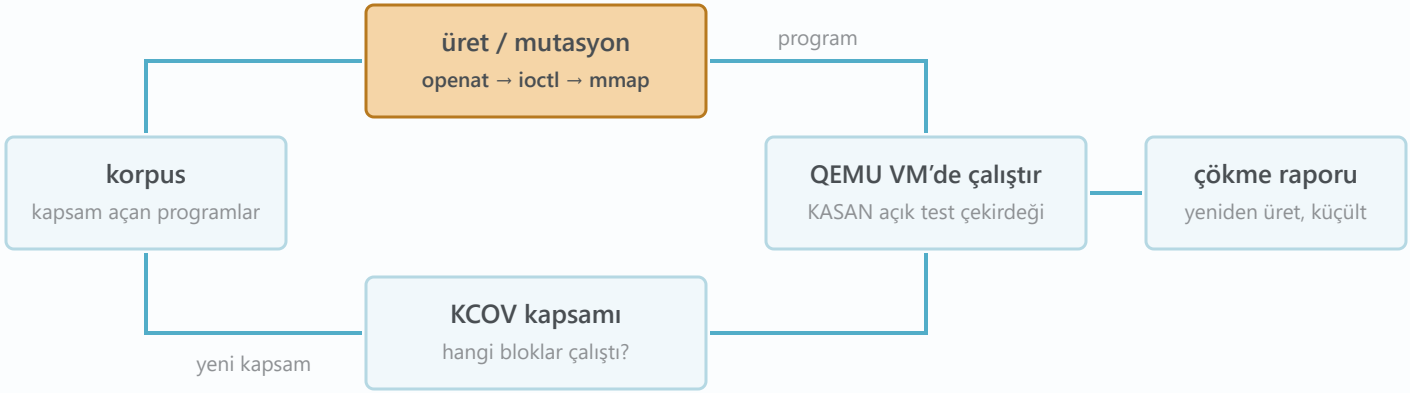

syzkaller sistem çağrılarının imzalarını **syzlang** açıklamalarından bilir: hangi argüman dosya tanımlayıcısı, hangisi bayrak, hangisi işaretçi. Korpus başta boştur ya da tohum programlardan oluşur.

Adım 1 / 6

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

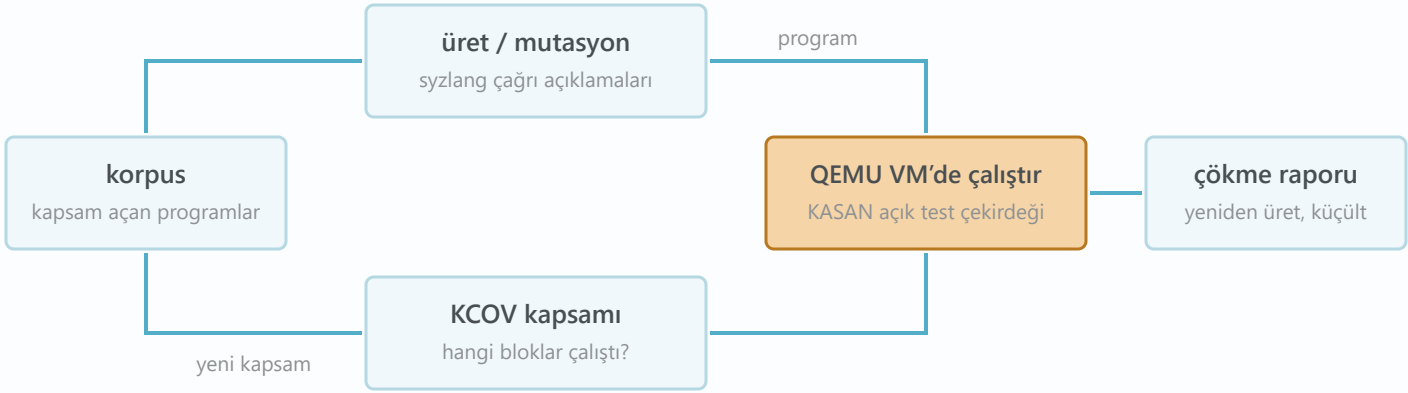
Fuzzing: syzkaller Döngüsü

Üretici korpustan bir program seçip mutasyona uğratır ya da yenisini üretir: ör. `openat → ioctl → mmap → close`. Argümanlar tipe uygun seçildiği için çağrılar hemen `EINVAL` ile reddedilmez.

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

Fuzzing: syzkaller Döngüsü

Program, KASAN/KCSAN/lockdep açık bir test çekirdeğiyle çalışan QEMU sanal makinelerinde koşar. VM çökse bile ana makine etkilenmez; `syz-manager` VM'i yeniden başlatır.

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

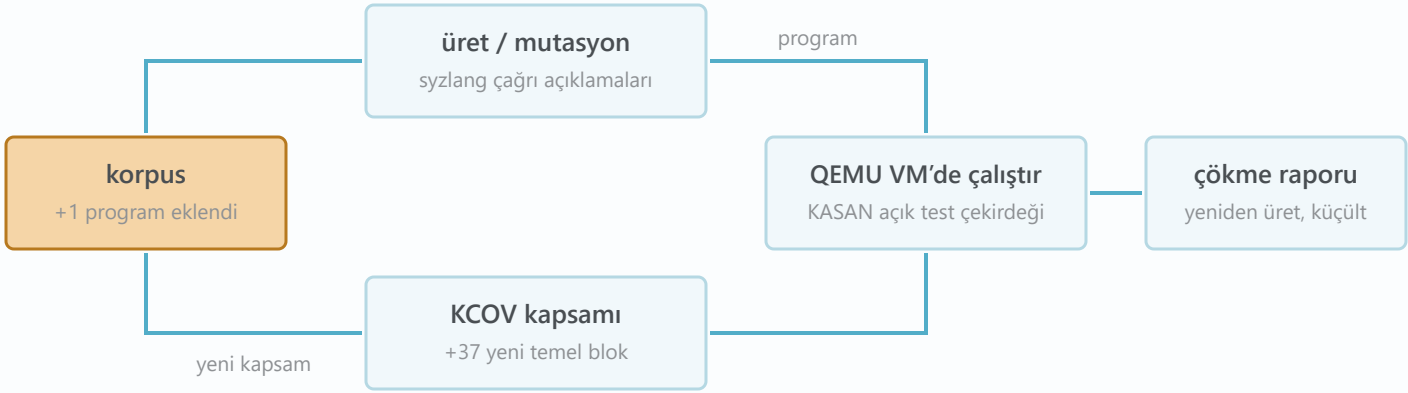
Fuzzing: syzkaller Döngüsü

KCOV, çekirdekte geçilen temel blokları (PC değerlerini) kaydeder. Bu **kapsam geri bildirimi**, rastgele denemeyi yönlendirilmiş bir aramaya çevirir.

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

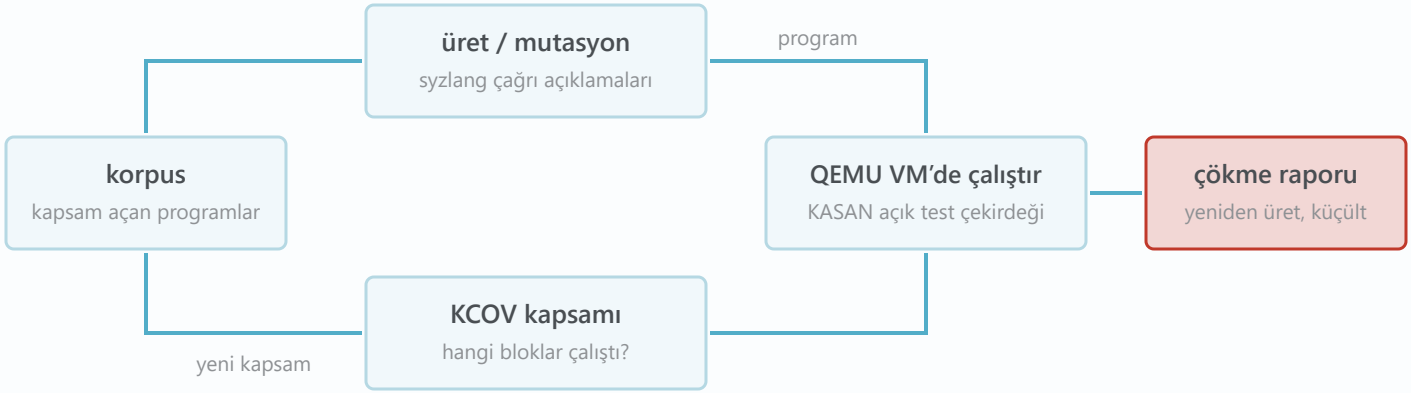
Fuzzing: syzkaller Döngüsü

Yeni kod yolu açan program korpusa eklenir ve sonraki mutasyonların tohumu olur. Döngü, her VM'de saniyede yüzlerce programla durmadan döner.

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

Fuzzing: syzkaller Döngüsü

Çökme ya da KASAN raporu gelirse syzkaller programı yeniden üretir, en küçük hâline indirger ve çoğu zaman bir C yeniden üreticisi çıkarır. **syzbot** bunu otomatik olarak geliştiricilere bildirir.

Fuzzer tek başına yalnız çökmeleri görür; KASAN gibi denetleyiciler sessiz bellek bozulmalarını ilk geçersiz erişimde görünür kılar. Bu yüzden ikisi birlikte kullanılır.

Gözlem ve İz Sürme Araçları

Araç	Ne sağlar?	Örnek
printk	Log düzeyleri 0 (EMERG) … 7 (DEBUG); halka tampona yazılır, eşiğin üstündekiler konsola basılır	`pr_warn("kuyruk dolu: %d\n", n);`
dmesg	Halka tamponu okur; `kernel.dmesg_restrict=1` ise yalnız CAP_SYSLOG sahibi okur (adres sızıntısını önler)	`dmesg -w --level=err,warn`
dynamic debug	`pr_debug` satırlarını yeniden derlemeden, çalışırken açar	`echo 'module e1000e +p' > …/dynamic_debug/control`
ftrace	Çekirdek içi izleyici: işlev ve işlev çizgesi izleme, tracepoint olayları (tracefs)	`trace-cmd record -p function_graph -g vfs_read`
perf	Donanım sayaçları ve örneklemeli profil: sıcak noktalar, önbellek ıskaları, çizelgeleyici gecikmesi	`perf record -g -- ./uyg`, `perf report`
eBPF / bpftrace	Doğrulayıcıdan geçen küçük programlar kprobe ve tracepoint'lere bağlanır; üretimde güvenli gözlem	aşağıdaki tek satırlık örnek
kdump / crash	Panikte kexec ile yedek çekirdeğe geçip bellek dökümünü (`/proc/vmcore`) kaydeder; sonra çevrim dışı incelenir	`crash vmlinux vmcore`

```
# hangi süreç hangi dosyayı açıyor?
bpftrace -e 'tracepoint:syscalls:sys_enter_openat { printf("%s %s\n", comm, str(args.filename)); }'
```

Önce gözlem, sonra tahmin: log ve izler hipotez kurmayı sağlar. Ama ağır `printk` zamanlamayı değiştirip yarış hatasını gizleyebilir; düşük yüklü izleyiciler (ftrace, eBPF) bu yüzden tercih edilir.

QEMU ve gdb ile Çekirdek Hata Ayıklama

```
# 1. terminal: -s → gdb sunucusu :1234
#              -S → CPU başta durur
qemu-system-x86_64 -kernel bzImage \
  -append "console=ttyS0 nokaslr" \
  -nographic -s -S
# 2. terminal
gdb vmlinux
(gdb) target remote :1234
(gdb) hbreak start_kernel
(gdb) continue
(gdb) bt
(gdb) lx-dmesg  # çekirdek gdb betiği
```

- `vmlinux` : sembollü (`CONFIG_DEBUG_INFO`), sıkıştırılmamış çekirdek; `nokaslr` adresleri sembollerle eşler.
- **kgdb**: aynı gdb oturumu gerçek donanımda seri hat üzerinden (`kgdboc=ttyS0,115200`).

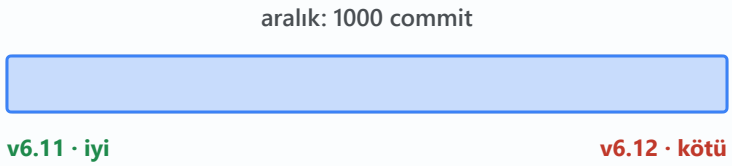
```
BUG: kernel NULL pointer dereference,
     address: 0000000000000010
Oops: 0000 [#1] PREEMPT SMP NOPTI
CPU: 2 PID: 1432 Comm: cat
Tainted: G           O  6.12.0
RIP: 0010:mydrv_read+0x2a/0x80 [mydrv]
Call Trace:
 vfs_read+0xa4/0x2f0
 ksys_read+0x63/0xe0
 do_syscall_64+0x82/0x170
```

- **RIP**: işlev + bağıl konum / işlev boyu; `scripts/faddr2line` kaynak satırını verir.
- **Tainted O**: ağaç dışı modül yüklü. Çağrı izi aşağıdan yukarı okunur: `read` → VFS → sürücü.
- **Oops** o süreci öldürür, sistem sürebilir; `panic_on_oops=1` ise doğrudan **panic**.

Windows: WinDbg ile çekirdek modunda hata ayıklama (ağ, USB ya da sanal makine üzerinden) ve mavi ekran dökümlerinde `!analyze -v` ; **Driver Verifier** (`verifier.exe`) sürücüleri özel havuz, IRQL ve kaynak sızıntısı denetimleriyle zorlayarak hataları erken yakalar.

Regresyon Avı: git bisect

```
▶ git bisect start
▶ git bisect bad v6.12
▶ git bisect good v6.11
# #500: derle, başlat, sına
git bisect bad
git bisect good   # #250
git bisect good   # #375
git bisect bad    # #437
git bisect run ./sina.sh
git bisect reset
```


Bilinen iyi (v6.11) ve kötü (v6.12) uçlar verilir. İlk kötü commit bu 1000 commit'in içindedir; git ortadakini, **#500**'ü çıkarır.

Adım 1 / 7

DEĞİŞKENLER

`aralık = (0, 1000]` `kalan = 1000` `test = 0`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 "bu commit sınanamaz, atla" demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1  git bisect start
2  git bisect bad v6.12
3  git bisect good v6.11
▶  # #500: derle, başlat, sına
▶  git bisect bad
6  git bisect good   # #250
7  git bisect good   # #375
8  git bisect bad    # #437
9  git bisect run ./sina.sh
10 git bisect reset
```


kalan aday: 500 commit · test: 1

#500 derlenip sınanır: hata var, `git bisect bad` . Hata #500'de ya da öncesinde başlamıştır; sağ yarı elenir.

Adım 2 / 7

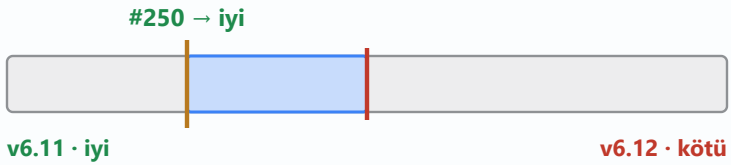
DEĞİŞKENLER

`aralık = (0, 500]` `kalan = 500` `test = 1`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 "bu commit sınanamaz, atla" demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1  git bisect start
2  git bisect bad v6.12
3  git bisect good v6.11
4  # #500: derle, başlat, sına
5  git bisect bad
▶  git bisect good    # #250
7  git bisect good    # #375
8  git bisect bad     # #437
9  git bisect run ./sina.sh
10 git bisect reset
```


kalan aday: 250 commit · test: 2

#250'de hata yok: `good`. İlk kötü commit 251–500 arasındadır.

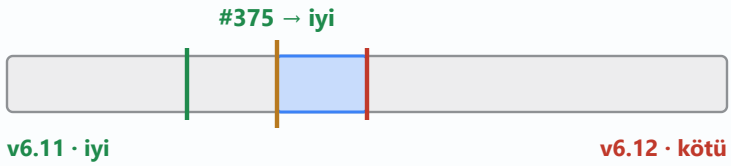
DEĞİŞKENLER

`aralık = (250, 500]` `kalan = 250` `test = 2`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 "bu commit sınanamaz, atla" demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1  git bisect start
2  git bisect bad v6.12
3  git bisect good v6.11
4  # #500: derle, başlat, sına
5  git bisect bad
6  git bisect good    # #250
▶  git bisect good    # #375
8  git bisect bad     # #437
9  git bisect run ./sina.sh
10 git bisect reset
```


kalan aday: 125 commit · test: 3

#375 de iyi. Her yanıt aday sayısını yarıya indirir: 1000 → 500 → 250 → 125.

Adım 4 / 7

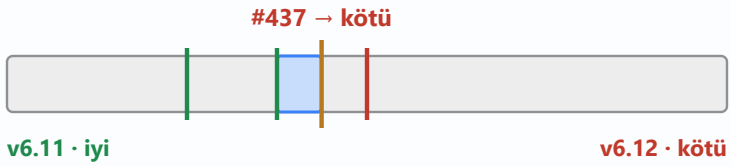
DEĞİŞKENLER

`aralık = (375, 500]` `kalan = 125` `test = 3`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 “bu commit sınanamaz, atla” demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1  git bisect start
2  git bisect bad v6.12
3  git bisect good v6.11
4  # #500: derle, başlat, sına
5  git bisect bad
6  git bisect good    # #250
7  git bisect good    # #375
▶  git bisect bad     # #437
9  git bisect run ./sina.sh
10 git bisect reset
```


kalan aday: 62 commit · test: 4

#437 kötü: aralık 376–437. Elle sürdürmek yerine sınamayı bir betiğe bırakabiliriz.

Adım 5 / 7

DEĞİŞKENLER

`aralık = (375, 437]` `kalan = 62` `test = 4`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 “bu commit sınanamaz, atla” demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1  git bisect start
2  git bisect bad v6.12
3  git bisect good v6.11
4  # #500: derle, başlat, sına
5  git bisect bad
6  git bisect good    # #250
7  git bisect good    # #375
8  git bisect bad     # #437
▶  git bisect run ./sina.sh
10 git bisect reset
```


10 testte bulundu = $\lceil \log_2 1000 \rceil$

`git bisect run` kalan adımları kendisi yürütür: 406 iyi, 421 kötü, 413 kötü, 409 iyi, 411 iyi, 412 kötü. Toplam **10 test**: $2^{10} = 1024 \geq 1000$.

Adım 6 / 7

DEĞİŞKENLER

`aralık = (411, 412]` `kalan = 1` `test = 10`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 “bu commit sınanamaz, atla” demektir.

Regresyon Avı: git bisect

```
1 git bisect start
2 git bisect bad v6.12
3 git bisect good v6.11
4 # #500: derle, başlat, sına
5 git bisect bad
6 git bisect good   # #250
7 git bisect good   # #375
8 git bisect bad    # #437
9 git bisect run ./sina.sh
▶ git bisect reset
```


git bisect reset → çalışma dalına dön

Sonuç: "#412 is the first bad commit". `reset` ile başlangıç dalına dönülür. 1 milyon commit olsaydı bile yalnızca $\lceil \log_2 10^6 \rceil = 20$ test gerekirdi.

Adım 7 / 7

DEĞİŞKENLER

`aralık = (411, 412]` `kalan = 1` `test = 10`

`./sina.sh` 0 ile biterse commit iyi, 1–127 (125 hariç) ile biterse kötü sayılır; 125 "bu commit sınanamaz, atla" demektir.

EĞİLİMLER

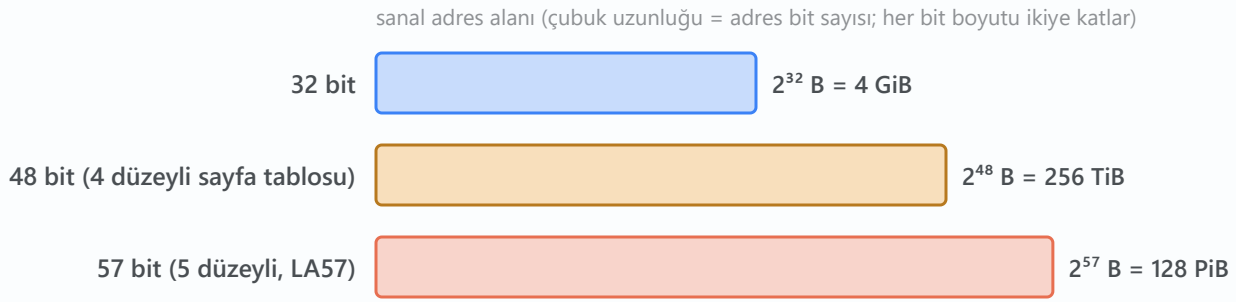
İşletim Sistemlerinde Eğilimler

Eğilim	İşletim sistemine etkisi
Sanallaştırma ve bulut	Misafir çekirdek virtio ile hipervizörle işbirliği yapar; çok kiracılı bulutta yalıtım sınırı hipervizöre taşınır. Konteyner: hafif ama zayıf yalıtım; mikro-VM (Firecracker): VM yalıtımı, milisaniyede açılış
Çok çekirdekli yongalar	Ölçeklenebilir kilitler, RCU, NUMA farkındalığı, heterojen çekirdekler
Geniş adres alanı	64 bit, 5 düzeyli sayfa tabloları; tek adres alanlı sistem fikirleri
Kesintisiz veri erişimi	Ağ, bulut depolama ve yerel disk arasında şeffaf erişim; NVMe, CXL bellek
Pille çalışan sistemler	DVFS, "hızla bitir ve uyu" (race-to-idle), Android Doze, enerji farkında çizelgeleme (EAS)
Gömülü ve sensör düğümleri	Gerçek zamanlı küçük çekirdekler: Zephyr, FreeRTOS, Contiki-NG; kilobaytlarca bellek
Güvenli diller ve programlanabilir çekirdek	Linux'ta Rust (6.1'den beri), eBPF ve sched_ext, unikernel'ler

Ağ işlemleri, paralel ve dağıtık sistemler ve çoklu ortam artık her sistemin olağan parçası olduğundan ayrı eğilim olarak değil, ilgili satırların içinde ele alınır.

EĞİLİMLER

Çok Çekirdek ve Geniş Adres Alanları

Çok çekirdekli yongalar

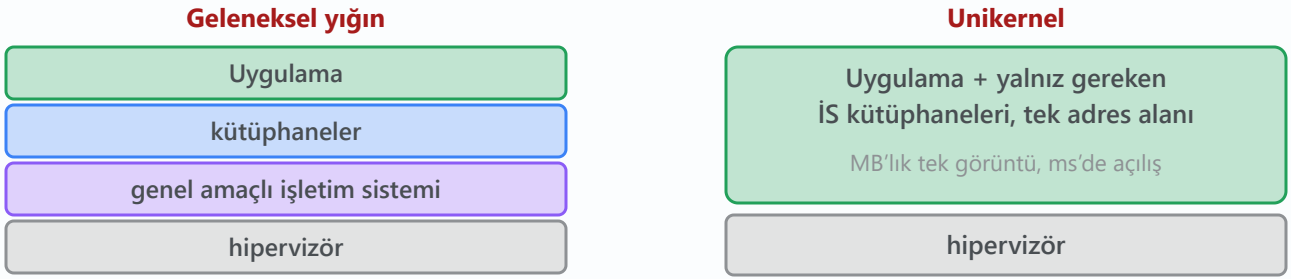
Sunucularda yuva başına 128-192 çekirdek, telefonlarda büyük/küçük (big.LITTLE) karışık çekirdekler. Tek bir büyük çekirdek kilidi ölçeklenmez: ince taneli kilitler, RCU, çekirdek başına veri yapıları gerekir.

Geniş adres alanları

Tüm dosyaları belleğe eşlemek (mmap) ya da tek adres alanlı sistemler mümkün olur. Bedeli: daha derin sayfa tablosu yürüyüşü, daha fazla TLB baskısı.

EĞİLİMLER

Rust, eBPF ve Unikernel’ler

Rust ile çekirdek

Linux **6.1** (Aralık 2022) ile Rust desteği ana dala girdi, ardından ilk Rust sürücüleri geldi. Amaç: kullanım-sonrası-serbest bırakma ve taşma gibi bellek hatalarını derlemede önlemek. Windows çekirdeğinde de Rust bileşenleri var.

eBPF

Doğrulanmış küçük programlarla çekirdeği yeniden derlemeden genişletmek: izleme, ağ (XDP), güvenlik, çizelgeleme (sched_ext).

Unikernel

Exokernel’in libOS fikrinin bulut sürümü: MirageOS, Unikraft. Tek uygulamalı mikro hizmetler için.

Özet

Konu	Ana fikir
Zorluklar	Boyut, eş zamanlılık, düşmanca kullanıcılar, uzun ömür, uyumluluk
Hedefler	Soyutlama, ilkel işlemler, yalıtım, donanım yönetimi
Arayüz	Basit, bütün, verimli; az ve genel sistem çağrısı
Yapı	Yalıtım ile performans ödünleşimi; katman sırası, güvenli genişletme, çekirdek iş parçacıkları
İlkeler	Mekanizma/politika, diklik, iki düzeyli ad, geç bağlama
Teknikler	Donanımı gizleme, dolaylılık, yeniden girişlilik, önce hata denetimi
Performans	Ölçüm; uzay-zaman ödünleşimi, önbellek, ipucu, yerellik, yaygın durum
Proje	Brooks yasası, küçük güçlü takımlar, gümüş kurşun yok
Test	KUnit, kselftest, LTP; KASAN, KCSAN, lockdep; syzkaller; ftrace, eBPF; QEMU+gdb; git bisect
Eğilimler	Bulut, çok çekirdek, enerji, Rust, eBPF, unikernel

ÖZET

Alıştırma: Test ve Hata Ayıklama

1. Bir sürücüde ara sıra görülen use-after-free hatasını hangi araçlarla, hangi sırayla yakalarsınız? syzkaller neden KASAN açık bir çekirdekle çalıştırılır?
2. v6.11 ile v6.12 arasında 12.000 commit var ve bir performans gerilemesi v6.12'de ortaya çıkmış. `git bisect` en çok kaç test gerektirir? Sınama betiği hangi çıkış kodlarını kullanmalıdır?
3. Bir yarış hatası `printk` eklenince kayboluyor. Bunun nedeni nedir; hangi araçlarla incelemeye devam edersiniz?

▶ **Cevaplar**

Kontrol Soruları

1. Tanenbaum'a göre işletim sistemi tasarımını zorlaştıran sekiz etkenden dördünü açıklayın.
2. Basitlik, bütünlük ve verimlilik ilkelerini birer sistem çağrısı örneğiyle tartışın.
3. Algoritmik ve olay güdümlü yürütme paradigmalarını karşılaştırın. Olay döngüsünde uzun süren bir işleyici neden sorun olur?
4. Yedi katmanlı tasarımda sanal bellek neden aygıt sürücülerinin üstündedir?
5. Mikro çekirdekte bir sürücü çöktüğünde ne olur? Monolitik çekirdekte aynı durum neden daha tehlikelidir?
6. Mekanizma ile politikayı ayırmayı çizelgeleyici örneğiyle açıklayın. sched_ext bu ilkeyi nasıl uygular?
7. /usr/ast/mbox yolunun çözümlenmesi önbelleksiz kaç disk erişimi gerektirir? Önbellek ile ipucu arasındaki fark nedir?
8. Bit sayma örneğinde döngü, makro ve tablo yöntemlerini yer ve zaman açısından karşılaştırın.
9. futex neden yaygın durumu hızlandırmanın iyi bir örneğidir?
10. Brooks yasasını iletişim yolu sayısıyla gerekçelendirin: 10 kişilik ekipte kaç yol vardır?

▶ **Cevaplar**

Kaynaklar

- A. S. Tanenbaum, H. Bos, *Modern Operating Systems*, 4. baskı (2014) / 5. baskı (2023), Pearson — Bölüm 12: Operating System Design.
- B. W. Lampson, "Hints for Computer System Design", *ACM SOSP*, 1983 (ve 2020 güncellemesi "Hints and Principles for Computer System Design").
- F. P. Brooks Jr., *The Mythical Man-Month: Essays on Software Engineering*, 20. yıl baskısı, Addison-Wesley, 1995 — "No Silver Bullet" (1986) dahil.
- J. H. Saltzer, M. F. Kaashoek, *Principles of Computer System Design: An Introduction*, Morgan Kaufmann, 2009.
- D. R. Engler, M. F. Kaashoek, J. O'Toole, "Exokernel: An Operating System Architecture for Application-Level Resource Management", SOSP 1995.
- G. Klein vd., "seL4: Formal Verification of an OS Kernel", SOSP 2009; J. N. Herder vd., MINIX 3 güvenilirlik çalışmaları.
- Linux çekirdeği belgeleri: Rust (docs.kernel.org/rust), BPF ve sched_ext; H. Franke vd., "Fuss, Futexes and Furwocks", 2002.

Son

Bölüm 14: İşletim Sistemi Tasarımı

Sonraki bölüm: Linux · Terim sözlüğü